

Hubert Mazur

(Archiwum Państwowe w Kielcach)

ŹRÓDŁA DO DZIEJÓW CHĘCIN W ZASOBIE ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W KIELCACH

I. WPROWADZENIE

Genezą i główną bodaj przyczyną powstania niniejszego referatu był udział piszącego te słowa w popularnonaukowym projekcie „Miasta w dokumencie archiwalnym”¹. Przeprowadzona w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach na potrzeby tegoż przedsięwzięcia kwerenda okazała się na tyle płodną, a jej wynik tak interesujący, że zachęcił autora do zajęcia się tematyką źródeł do dziejów Chęcin².

Innym bodźcem przygotowania prezentowanej pracy był fakt, że nie licząc archaicznych dzieł autorstwa Witalisa Grzeleńskiego³ i Michała Rawity-Witanowskiego⁴ jak dotychczas nie ukazała się wyczerpująca monografia dziejów Chęcin. Lukę tę tylko częściowo wypełniają dwie naukowe prace zbiorowe, z których starsza, pod redakcją Zenona Guldon jest owocem sesji naukowej zorganizowanej w 1975 r. z okazji rocznicy 700-lecia miasta⁵. Nowszą publikacją są studia z dziejów miasta pod redakcją Stanisława Wiecha⁶. Do roli opracowania pretendować tym bardziej nie może popularnonaukowe, zbiorowe wydawnictwo *W królewskich Chęcinach*⁷. Historycy, których artykuły znalazły się w wyżej wymienionych pracach skupili swe badania głównie na dziejach Chęcin w okresie średniowiecza⁸, okresie

1 Organizowany przez Naczelną Dyрекję Archiwów Państwowych i Naukową Akademicką Sieć Komputerową (NASK) serwis „Miasta w dokumencie archiwalnym” (<http://www.polska.pl/miasta/>) ma na celu prezentację dokumentów pochodzących przede wszystkim z zasobów Archiwów Państwowych. Zamierzeniem autorów jest przypomnienie czasów świetności miejscowości, które stanowiły niegdyś znaczące centra polityczne, kulturalne i gospodarcze Rzeczypospolitej, a z biegiem lat i pod wpływem różnych wydarzeń historycznych - straciły na dawnym znaczeniu.

2 Niniejszy referat stanowi zmienioną i poprawioną wersję pracy dyplomowej: H. Mazur, *Źródła do dziejów Chęcin w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach*, Lublin 2009, napisanej na seminarium dyplomowym prof. dra hab. Krzysztofa Skupieńskiego, której oryginał znajduje się w Archiwum Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

3 W. Grzeleński, *Monografia Chęcin*, Kielce 1908.

4 M. Rawita-Witanowski, *Dawny powiat chęciński*, Kielce 2001.

5 *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976.

6 *Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI-XX w.*, red. S. Wiech, Kielce 1997.

7 *W królewskich Chęcinach*, red. E. Kosik, R. Nadgowski, Kielce 1996.

8 F. Kiryk, *Chęciny w epoce piastowskiej i jagiellońskiej*, w: *VII wieków*, s. 25-44; E. Kosik, *Chęciny na surowym korzeniu lokowane*, w: *W królewskich Chęcinach*, s. 22-29.

wczesnonowożytnym⁹, drugiej połowy XIX stulecia¹⁰, dwudziestolecia międzywojennego¹¹ i II wojny światowej¹². Znacznie mniej uwagi poświęcono historii Chęcin pierwszej połowy XIX w.¹³, I wojny światowej¹⁴ oraz czasom powojennym¹⁵, szczególnie zaś okresowi po 1950 r.¹⁶ W kręgu zainteresowań badaczy znalazły się też: chęcińskie górnictwo¹⁷, szkolnictwo¹⁸, więzienie¹⁹, kościoły²⁰, obiekty zabytkowe²¹, w tym przede wszystkim ruiny zamku²², czy też osadnictwo żydowskie²³. Zwięzłych wiadomości o dziejach Chęcin i ich zabytkach dostarczają także liczne przewodniki po mieście i okolicy²⁴.

Celem niniejszej pracy ma być przegląd, usystematyzowanie, omówienie i analiza źródeł do dziejów Chęcin przechowywanych w Archiwum Państwowym w Kielcach. Referat w formie przewodnika po części zasobu dotyczącej Chęcin może okazać się pomocny dla korzystających z pracowni naukowej w celach naukowych, genealogicznych

9 Z. Guldon, J. Muszyńska, *Żydzi i Szkoci w Chęcinach w XVI-XVIII wieku*, w: *Chęciny. Studia*, s. 9-26; M. Paulewicz, *Ludność Chęcin i najbliższej okolicy do początku XIX wieku*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 11 (1980); L. Stępkowski, *Przemiany ludnościowe w Chęcinach w XVII-XVIII w.*, w: *VII wieków*, s. 103-114; J. Wijaczka, *Sytuacja społeczno-gospodarcza Chęcin u schyłku XVIII w.*, w: *Chęciny. Studia*, s. 27-46; R. Nadgowski, *Blaski i cienie Chęcin (1465-1795)*, w: *W królewskich Chęcinach*, s. 30-42; W. Urban, *Reformacja w Chęcinach*, w: *VII wieków*, s. 100-102.

10 W. Caban, *Spółczesność Chęcin w dobie powstania styczniowego*, w: *Chęciny. Studia*, s. 47-59; S. Wiech, *Zmiany urbanistyczne, demograficzne i społeczno-gospodarcze Chęcin w latach 1864-1918*, w: *Chęciny. Studia*, s. 61-79; Tenże, *Miasteczka guberni kieleckiej w latach 1870-1914. Zabudowa – rozwój – społeczeństwo*, Kielce 1995; Tenże, *Miasteczka żydowskie guberni kieleckiej w latach 1870-1914 na przykładzie Chęcin i Działoszyc*, „Kieleckie Studia Historyczne” 17 (1991), s. 47-63; Tenże, *Miasteczko. Wygląd zewnętrzny na przykładzie miasteczek guberni kieleckiej drugiej połowy XIX wieku*, „Studia Kieleckie” 19 (1992), s. 119-131; R. Nadgowski, *Pod administracją Kielc*, w: *W królewskich Chęcinach*, s. 60-81; B. Szabat, *Chęciny w okresie rewolucji 1905-1907 roku*, „Rocznik Świętokrzyski”, 27 (2002), s. 61-73.

11 R. Renz, *Działalność gospodarcza i kulturalno-oświatowa w Chęcinach w latach międzywojennych*, w: *Chęciny. Studia*, s. 103-127; M. Przeniosło, *Aktywność polityczna mieszkańców Chęcin w latach 1918-1939*, w: *Chęciny. Studia*, s. 81-101; J. M. Skrzypek, *Stosunki społeczno-ekonomiczne w Chęcinach w latach 1918-1939*, w: *VII wieków*, s. 135-142; R. Nadgowski, *Pod administracją*, s. 60-81; M. Paulewicz, *Struktura rodzin w Chęcinach w 1919 r.*, „Przeszłość Demograficzna Polski”, 7 (1975).

12 R. Jałowicki, E. Kosik, *Chęciny w okresie okupacji hitlerowskiej (1939-1945)*, w: *VII wieków*, s. 150-160; S. Meducki, E. Kosik, *Dni i noce wojny i okupacji*, w: *W królewskich Chęcinach*, s. 82-102; E. Kosik, *Okupacyjne lata Chęcin (1939-1945). (Przyczynek do monografii miasta i regionu)*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Świętokrzyskiej” 18 (1988), s. 49-65.

13 S. Marcinkowski, *Miasta Kielecczyzny. Przemiany społeczno-gospodarcze 1815-1869*, Kraków-Warszawa 1980.

14 R. Nadgowski, *Pod administracją Kielc*, w: *W królewskich Chęcinach*, s. 60-81.

15 Problem zajął się bodaj tylko G. Miernik, *Chęciny w pierwszych latach „Polski Ludowej” (1945-1950)*, w: *Chęciny. Studia*, s. 129-162.

16 Ten okres został ogólnie naszkicowany przez E. Kosik, M. Gocał, A. Kadłubek, R. Nadgowski, *Chęcińskie rozmaitości (1945-1989)*, w: *W królewskich Chęcinach*, s. 103-144.

17 E. Kosik, S. Marcinkowski, *Próby odbudowy górnictwa i hutnictwa w rejonie chęcińskim w I poł. XIX w.*, „Studia Kieleckie” 1 (1979); Z. Kowalczewski, *O surowcach mineralnych i rozwoju górnictwa w okolicach Chęcin*, w: *VII wieków*, s. 91-99; M. Paulewicz, *Chęcińskie górnictwo kruszcowe od XIV do połowy XVII wieku*, Kielce 1994; R. Jałowicki, *Chęcińskie marmury*, w: *W królewskich Chęcinach*, s. 51-59; E. Kosik, *Górnictwo i hutnictwo kruszcowe w rejonie chęcińskim*, w: *W królewskich Chęcinach*, s. 43-50; D. Molenda, *Górnictwo chęcińskie w XVI i XVII w. i jego związki z górnictwem śląsko-krakowskim*, w: *Dzieje i technika świętokrzyskiego górnictwa i hutnictwa kruszcowego*, Warszawa 1972; M. Paulewicz, *Szyby górnicze w rejonie Chęcin w latach 1610-1614*, „Informator Towarzystwa Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego”, Kielce 1975; Z. Guldon, K. Kaczor, *Górnictwo i hutnictwo w Staropolskim Okręgu Przemysłowym*, Kielce 1994.

18 S. Sobczyk, *Szkolnictwo chęcińskie*, w: *VII wieków*, s. 143-149; E. Kosik, *Z dziejów chęcińskiego szkolnictwa*, w: *W królewskich Chęcinach*, s. 145-160.

19 R. Deprasiński, K. Urbański, *Więzienie chęcińskie w latach 1919-1927*, w: *VII wieków*, s. 123-134.

20 *Chęciny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1979; M. Kaczmarczyk, *Parafialny kościół p.w. św. Bartłomieja Apostoła w Chęcinach*, „Nowiny Chęcińskie”, 3 (2002); M. Paulewicz, *Kościół i kaplice Chęcin*, „Nasza Przeszłość”, 57 (1982) s. 211-231; W. Zapart, M.

i własnościowych, a także przy realizacji archiwalnych kwerend. Praca, wskazująca na słabe wykorzystanie źródeł dotyczących danych epok, może także stanowić swoisty postulat badawczy na przyszłość. Jednocześnie autor nie rości sobie praw do uznania pracy za pełną i definitywną analizę materiałów archiwalnych, ponieważ ze względu na obszerność i wielogatunkowość materiałów nie wyczerpuje ona do końca tematu.

Do chwili obecnej źródła archiwalne do dziejów Chęciny nie stały się przedmiotem zainteresowania i badań zarówno historyków jak i archiwistów, wyłączając Stanisława Marcinkowskiego, który opublikował artykuł poświęcony zespołowi *Akta miasta Chęciny* znajdującemu się w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach²⁵. Publikacja ta okazała się przydatna podczas przygotowania niniejszej pracy. Autor posiłkował się ponadto przewodnikiem po zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach²⁶.

Przedmiotem niniejszego referatu są materiały archiwalne do dziejów Chęciny, które tym samym stanowią jej podstawę źródłową. Kwerendą objęto ponad osiemdziesiąt zespołów wchodzących w skład zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach. Poszukiwania oparte zostały o pomoce archiwalne: inwentarze książkowe, inwentarze kartkowe, spisy zdawczo-odbiorcze, indeksy oraz bazy danych SEZAM²⁷ i IZA²⁸.

Granice chronologiczne pracy wyznaczają daty najstarszych i najmłodszych dokumentów dotyczących Chęciny znajdujących się w kieleckim Archiwum. Są to zatem lata 1530-1992. Ramy terytorialne referatu determinują z kolei granice miasta Chęciny i terenów ściśle z nimi związanych.

Praca podzielona została na dwie części. Pierwsza z nich stanowi krótki rys historyczny Chęciny od średniowiecza do czasów niemal współczesnych. W kolejnej części autor dokonał omówienia i analizy archiwaliów dotyczących Chęciny w porządku chronologicznym. Całość

Karkocha, *Dzieje parafii Chęciny do 1815 r.*, Kielce 2007; *Dzieje konwentu franciszkańskiego w Chęcinach*, Chęciny 1994; L. Karłowicz, *Aby sprawiedliwości stało się zadość. Opowieść o klasztorze oo. Franciszkanów w Chęcinach*, Lublin 1994; Tenże, *Powrócili po latach. Opowieść o kościele i klasztorze ojców franciszkanów w Chęcinach*, Kraków 1997; M. Gładyszewska, *Kościół i klasztor O.O Franciszkanów konwentualnych w Chęcinach 1368-1817*, Lublin 2002.

21 K. Dumała, *Zagadnienia przywrócenia i wyzyskania wartości zabytkowych Chęciny*, w: *VII wieków*, s. 163-169; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 3, *Województwo kieleckie*, z. 3 *Powiat kielecki*, red. J. Łoziński, B. Wolff, Warszawa 1957; J. Baranowski, *Synagoga w Chęcinach*, „Ochrona Zabytków” 3-4 (1959).

22 W. Gliński, C. Hadamik, *Zamek królewski w Chęcinach – zarys problematyki badawczej i konserwatorskiej. Próba periodyzacji funkcjonalno-przestrzennej obiektu*, w: *Zamki i przestrzeń społeczna w Europie Środkowej i Wschodniej*, red. M. Antoniewicz, Warszawa 2002; D. Kalina, *Stan badań nad zamkiem chęcińskim* w: *Chęciny. Studia*; A. Adamczyk, J. Zub, *Chęciny – zamek*, Tarnobrzeg 1999; E. Kosik,

R. Nadgowski, *Siedem wieków na górze zamek stoi*, w: *W królewskich Chęcinach*, s. 161-170; R. Garus, *Zamek królewski w Chęcinach i obiekty obronne w okolicy*, Kielce 2006; M. Paulewicz, *W cieniu chęcińskiego zamku*, „Mówią Wieki”, 4 (1971).

23 M. Paulewicz, *Osadnictwo żydowskie w Chęcinach*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” (dalej BŻiH), 2 (1975) s. 25-30; Tenże, *Walka Żydów o domicillum w Chęcinach*, BŻiH 1 (1977), s. 63-66; Z. Guldon, K. Krzystanek, *Ludność żydowska w miastach lewobrzeżnej części województwa sandomierskiego w XVI-XVII wieku*, Kielce 1990.

24 Przykładowo: J. Braun, *Chęciny i okolice. Przewodnik*, Kielce 1979; J. Czarnecki, *Chęciny i okolice. Monografia turystyczno-krajoznawcza*, Warszawa 1954; R. Garus, *Chęciny. Krótki przewodnik po mieście i zamku*, Kielce 1991; I. Jankowski, *Góra Zamkowa, Chęciny, Zelejowa, „Jaskinia Raj” – przewodnik dydaktyczno-krajoznawczy*, Kielce 1996; J. Kuczyński, B. Paprocki, *Chęciny i okolice*, Kraków 1990; R. Nadgowski, *Chęciny. Spacerkiem po mieście i okolicy*, Kielce 2000; M. Paszkowski, *Chęciny i okolice – przewodnik*, Kielce 1998; D. Kalina, *Spacer po Chęcinach*, Chęciny 2008; S. Kowalczewski, *Chęciny i okolica*, Kielce 1934.

25 S. Marcinkowski, *Akta miasta Chęciny (1787-1950)*, w: *VII wieków*, s. 115-122.

26 *Archiwum Państwowe w Kielcach i jego oddziały. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. S. Marcinkowski, Warszawa, Łódź 1993.

27 <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php>

28 <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/iza.php>

pracy uzupełnia spis zespołów archiwalnych Archiwum Państwowego w Kielcach zawierających informacje o Chęcinach oraz bibliografia.

II. HISTORIA CHĘCIN

Nieznane są okoliczności i czas powstania Chęcín. Pierwotna osada musiała istnieć prawdopodobnie już w końcu XII w. Pierwsza wzmianka źródłowa, wymieniająca nazwę Chęciny, pochodzi z 22 maja 1275 r. i zawarta jest w przywileju księcia Bolesława Wstydliwego. Dokument ten nie informuje jednak o Chęcinach jako dzisiejszym mieście, tylko o ówczesnej wsi (obecne Staroheciny)²⁹.

Ważnym wydarzeniem w dziejach wsi Chęciny było erygowanie parafii u schyłku XIII w. Jeszcze donioślejsze znaczenie miało wzniesienie warownego zamku, najprawdopodobniej na przełomie XIII i XIV stulecia. Budowa olbrzymiej i niedostępnej warowni sprawiła, że obszar położony u jej stóp stał się atrakcyjny pod względem osadniczym, tym bardziej, że zamek stanął w pobliżu przecięcia szlaków handlowych. Czynniki te przyczyniły się do powstania podgrodzia u podnóża góry zamkowej, które przejęło nazwę od istniejącej wcześniej wsi Chęciny. Dotychczasowa wieś Chęciny uzyskała natomiast nazwę Stare Chęciny (Staroheciny). Od tej pory historia Chęcín związana była ściśle z dziejami zamku. Ponieważ nie zachował się przywilej lokacyjny, nieznana jest dokładna data lokacji miasta. Prawa miejskie Chęcinom nadano zapewne w latach 1306-1325. Nie przetrwały również żadne wzmianki źródłowe o zasadzcy miasta. Chęciny założono najprawdopodobniej na „surowym korzeniu”, o czym może świadczyć fakt, że miasto rozplanowano według typowego dla średniowiecza planu. Podobnie jak początki miasta, niewyjaśniona jest także nazwa Chęciny³⁰.

Intensywny rozwój miasto przeżywało za panowania Władysława Łokietka. Zarówno zamek, jak i gród pełniły ważne funkcje polityczno-militarne. Tutaj odbywały się roki sądowe oraz zjazdy szlacheckie. Jeszcze więcej uwagi i zainteresowania Chęcinom poświęcał król Kazimierz Wielki, który ustanowił je siedzibą starostwa grodowego i rozległego powiatu, dokonał rozbudowy zamku i kościoła św. Bartłomieja, ufundował klasztor franciszkanów, nakazał opasać miasto murami bądź palisadą oraz wytyczyć drugi rynek. Wydarzeniem, które wywarło wpływ na historię miasta, aż po czasy współczesne był przywilej, sprawujący rządę w Polsce w imieniu syna Ludwika, królowej węgierskiej Elżbiety Łokietkówny, zezwalający na eksploatację rud srebra i ołowiu w promieniu 1 km od miasta. Dokument ten zdecydował o rozwoju górniczego i hutniczego ośrodka w Chęcinach³¹.

W okresie średniowiecza Chęciny były miastem jednolitym etnicznie, zamieszkiwanym w większości przez ludność polską. Sporadycznie pojawiali się w nich Niemcy. Dzięki licznym przywilejom królewskim, życie gospodarcze miasta opierało się głównie na górnictwie metali kolorowych: ołowiu, srebra, a szczególnie miedzi. Chęciny były także ośrodkiem wydobywania i obróbki kamieni młyńskich. Mieszkańcy miasta trudnili się ponadto handlem oraz rzemiosłem. W średniowiecznych Chęcinach dominowała drewniana zabudowa. W okresie tym w mieście istniały dwa kościoły: parafialny św. Bartłomieja i św. Jadwigi oraz należący do franciszkanów - św. Marii Magdaleny. Nadto funkcjonował w Chęcinach szpital i kaplica św. Ducha oraz szkoła parafialna. Chęciny rozwijały się nadal intensywnie w okresie XV w. Po wielkim pożarze w 1407 r. wzniesiono nowy ratusz, a król Władysław Jagiełło potwierdził przywileje ostatnich Piastów dla miasta. W 1491 r. król

29 F. Kiryk, *Chęciny w epoce*, s. 25-29; E. Kosik, *Chęciny na surowym korzeniu*, s. 22, 23.

30 Tamże.

31 Tamże.

Kazimierz Jagiellończyk odnowił przywilej lokacyjny miasta³².

Przez cały okres przedrozbiorowy Chęciny były stolicą powiatu chęcińskiego będącego częścią rozległego województwa sandomierskiego oraz siedzibą starostwa grodowego. W okresie XVI w. Chęciny, podobnie jak cała Rzeczpospolita, przeżywały wiek rozkwitu gospodarczego, głównie dzięki przywilejom nadawanym mieszkańcom przez władców. W miarę wyczerpywania się złóż zmniejszała się rola górnictwa kruszcowego na rzecz wydobycia marmurów i kamieniarstwa. Z chęcińskich kopalni pochodził też ceniony w całej Polsce lazur. Równoległe z rozwojem gospodarczym następował rozkwit kulturalny miasta, związany z reorganizacją i wzniesieniem nowego budynku szkoły parafialnej w czasach Stefana Batorego. Ludność Chęcin poza górnictwem nadal trudniła się handlem, głównie płodami rolnymi i wyrobami rękodzielniczymi oraz rzemiosłem. W miasteczku funkcjonowały także: browary, młyny i cegielnia. Miasto, stanowiące ważny ośrodek o charakterze handlowym i politycznym, atrakcyjne było także dla cudzoziemców. Napływała tu bowiem licznie ludność niemiecka, włoska, szkocka i żydowska³³.

Szerząca się w drugiej połowie XVI stulecia reformacja nie ominęła Chęcin, które za sprawą swych starostów stały się ośrodkiem kalwinizmu. W Chęcinach ulokowano siedzibę dystryktu chęcińsko-krakowskiego. W 1568 r. bogato uposażoną świątynię parafialną zajęli kalwini pod przewodnictwem starosty chęcińskiego Stanisława Szafrąncza, przekształcając ją w zbór. Proboszcz zmuszony był przenieść się do kościoła św. Ducha, który przez niespełna 30 lat pełnił funkcje parafii. W rękach innowierców kościół św. Bartłomieja i św. Jadwigi pozostał do roku 1597. Spustoszoną, częściowo zniszczoną i ograbioną przez kalwinów świątynię odnowiono i uporządkowano, a w 1603 r. powtórnie konsekrowano. Z kolei kościół franciszkanów zajmowany był przez innowierców w latach 1580-1603³⁴.

W ciągu XVI wieku zamek chęciński nadal był siedzibą starostów, a także mieścił kancelarię grodzką. U schyłku XVI stulecia warownia zaczęła podupadać, czego wyrazem było przeniesienie z niej do kościoła ksiąg ziemskich powiatu chęcińskiego. Przełomowym momentem w dziejach zamku był rok 1607, kiedy to po raz pierwszy w dziejach został zdobyty. Udało się to rokoszantom Zebrzydowskiego, którzy złupili i spalili warownię. Przebudowy zamku w duchu renesansowej rezydencji dokonał starosta Stanisław Branicki³⁵.

Mimo wielu klęsk epidemii i pożarów, a zwłaszcza zniszczeń i grabieży dokonanych w 1607 r. podczas rokoszu Zebrzydowskiego, pierwsza połowa XVII stulecia była dla Chęcin okresem pomyślnym. Wzrastała liczba mieszkańców, przybywało kamienic i jatek, rozwijał się handel. W Chęcinach powstało środowisko artystyczne skupiające kamieniarzy i budowniczych. Wspaniały rozwój miasta został gwałtownie przerwany najpierw przez potop szwedzki w 1655 r., a następnie dzieła zniszczenia dopełnił przemarsz wojsk księcia Rakoczego w 1657 r. Zamek i miasto zostały zniszczone i złupione. Szalejąca cztery lata zaraza zdziesiątkowała ludność. W wyniku tych klęsk nastąpił zastój w górnictwie³⁶.

Mimo przywilejów królów Jana Kazimierza i Jana III Sobieskiego mających na celu ożywienie gospodarcze miasta Chęciny nie wróciły już do dawnej świetności. W tym okresie coraz większą rolę zaczęli odgrywać Żydzi, stanowiący ponad połowę ludności Chęcin. Starosta Stefan Bidziński zatroszczył się o zamek i kościoły franciszkanów oraz klarysek, przeprowadzając ich restauracje. U schyłku XVII w. dwa wielkie pożary znów trawiły miasto. Dopełnieniem zniszczeń był kolejny najazd szwedzki w 1707 r. Splądrowana i zrujnowana warownia została ostatecznie opuszczona, a starosta przeniósł się do pałacu w Podzamczu³⁷.

Pewna poprawa sytuacji Chęcin nastąpiła w 2 połowie XVIII w., kiedy to w 1764 r.

32 Z. Guldon, J. Muszyńska, *Żydzi i Szkoci*, s. 9-26; R. Nadgowski, *Blaski i cienie*, s. 30-32

33 F. Kiryk, *Chęciny w epoce*, s. 25-29; Z. Guldon, J. Muszyńska, *Żydzi i Szkoci*, s. 9-26.

34 W. Urban, *Reformacja w Chęcinach*, s. 100-102; R. Nadgowski, *Blaski i cienie*, s. 35, 36.

35 R. Nadgowski, *Siedem wieków*, s. 162; J. Braun, *Chęciny i okolice*, s. 29.

36 R. Nadgowski, *Blaski i cienie*, s. 36-42, Tenże, *Siedem wieków*, s. 163, 164.

37 L. Stępkowski, *Przemiany ludnościowe*, s. 103-114.

Chęciny zostały wyznaczone na drugą siedzibę sądów ziemskich radomskich. Dużą troskę i starania o odbudowę przemysłu i świetności miasta przejawiał król Stanisław August, który nakazał uczonemu włoskiemu Janowi Filipowi Carossiemu zbadać miejscowe kopalnie i opisać występujące w okolicy marmury. Ostatni król Polski sprowadził do Chęcin włoskich kamieniarzy mających wskrzesić chęcińskie górnictwo marmuru. Działania te prowadzone dość opieszale i niesprawnie zakończyły się niepowodzeniem³⁸.

Po trzecim rozbiórze Polski ziemie województwa sandomierskiego zajęte zostały przez Austrię i weszły w skład Galicji Zachodniej. Austriacy w Kielcach umieścili siedziby mniejszych jednostek administracji terytorialnej – cyrkułu i okręgu³⁹, sprowadzając tym samym Chęciny do rangi miasta prowincjonalnego, pieczętując ich upadek. Dokonali oni także zniszczenia zamku nakazując rozbiórkę murów. Pomagała im w tym miejscowa ludność traktująca warownię jako źródło darmowego, obrobionego materiału budowlanego⁴⁰.

Przez pierwsze cztery dziesięciolecia przynależność administracyjna Chęcin wyjątkowo często ulegała zmianom. Na mocy traktatu w Schönbrunn w 1809 r. część ziem zaboru austriackiego włączono do Księstwa Warszawskiego. Chęciny znalazły się wówczas w powiecie kieleckim, będącym częścią departamentu radomskiego. Po likwidacji Księstwa Warszawskiego z ziem do niego należących utworzono Królestwo Polskie. Chęciny znajdowały się na terenie województwa krakowskiego, w obwodzie i powiecie kieleckim. Ukazem carskim z 1837 r. województwo krakowskie przemianowano na gubernię krakowską. Ten stan utrzymał się do roku 1841, kiedy to nazwę guberni krakowskiej zmieniono na kielecką, obwody zastępując powiatami. Jednak już w 1845 r. przeprowadzono kolejną reformę administracyjną, w wyniku której Chęciny na okres ponad 20 lat znalazły się w powiecie kieleckim, należącym do guberni radomskiej⁴¹.

W dobie Królestwa Kongresowego z inicjatywy kierującego przemysłem rządowym Stanisława Staszica podjęto próbę reaktywowania w okolicy Chęcin górnictwa i hutnictwa. Staszicowskie zamierzenia w odniesieniu do górnictwa kruszcowego speliły na niczym. Udało się natomiast wskrzesić na pewien okres wydobywanie marmuru, a w pofranciszkańskich zabudowaniach powstała fabryka jego obróbki. Pierwsze lata Królestwa Kongresowego to okres porządkowania Chęcin. W jego ramach rozebrano stary ratusz i jatki oraz podcienia wielu kamienic. Wybrukowano ulice i zaprojektowano latarnie. Miasto otrzymało plan regulacyjny. W 1837 r. wybudowano nowy ratusz, zaś w 1859 r. budynek nowych jatek. W 1817 roku skasowany został klasztor franciszkanów, a opustoszałe budynki przeznaczono na więzienie. Po powstaniu styczniowym przetrzymywano w nim więźniów politycznych. W ciągu całego XIX stulecia liczba ludności Chęcin wzrastała. W roku 1862 pod względem liczby mieszkańców miasto zajmowało 11 miejsce w guberni radomskiej. Przybywało jednak tylko Żydów, odsetek ludności polskiej natomiast stale malał, toteż Chęciny miały charakter miasteczka typowo żydowskiego. Głównym zajęciem Chęcian pozostawał handel, rzemiosło oraz kamieniarstwo⁴².

Reforma administracji z 1866 r. zmieniła przynależność terytorialną Chęcin. Powiat kielecki, do którego miasto należało, stał się częścią składową nowo powołanej guberni kieleckiej. Druga połowa XIX w. początek XX w. to proces postępującej degradacji Chęcin przejawiającej się m.in. w wyglądzie zewnętrznym miasta i ubóstwie mieszkańców. Drewniana, nieestetyczna i chaotyczna zabudowa szpeciła miasto. Sprzyjała też licznym

38 J. Wijaczka, *Sytuacja społeczno-gospodarcza*, s. 27-46.

39 T. Koba-Ryszewska, *Przeszłość administracyjna ziem województwa kieleckiego*, w: *Z dziejów ziemi kieleckiej 1918-1944*, red. W. Góra, Warszawa 1970.

40 W. Gliński, C. Hadamik, *Zamek królewski*, passim; A. Adamczyk, J. Zub, *Chęciny – zamek*, passim; E. Kosik, R. Nadgowski, *Siedem wieków*, s. 164.

41 T. Koba-Ryszewska, *Przeszłość administracyjna*.

42 E. Kosik, S. Marcinkowski, *Próby odbudowy*, passim; Z. Kowalczewski, *O surowcach mineralnych*, s. 98, 99; R. Jałowiecki, *Chęcińskie marmury*, s. 55-59; E. Kosik, *Górnictwo i hutnictwo*, s. 49, 50.

pożarom, które w połowie XIX i początkach XX w. często wybuchały w mieście. W 1900 r. utworzono w Chęcinach Straż Ogniową. Miasto nawiedzały też liczne zarazy, epidemie i klęski nieurodzaju. Wszystkie te czynniki powodowały, że liczba ludności Chęcin w porównaniu z innymi miastami guberni kieleckiej wzrastała w nieznacznym stopniu. Na niekorzystną sytuację Chęcin wpływ miało też nazbyt bliskie sąsiedztwo gubernialnych Kielc, do których licznie emigrowali Chęcinianie. Przypieczeniem gospodarczego upadku miasta był w końcu fakt, że ukończona w 1885 r. linia kolejowa dęblińsko-dąbrowska w odległości kilku kilometrów ominęła Chęciny⁴³.

Wolnościowe i narodowościowe prądy rewolucji 1905-1907 dotarły również do Chęcin, gdzie utworzona grupka członków PPS organizowała wiece i pochody. Ludność miasta walcząc o szkołę polską zbojkotowała szkolnictwo rosyjskie i biorąc udział w manifestacji, wtargnęła do szkoły, żądając od nauczyciela wprowadzenia języka polskiego jako wykładowego⁴⁴.

Ożywienie polityczne w mieście nastąpiło także w sierpniu 1914 r., kiedy to do Chęcin wkroczyła, zmierzająca z Krakowa do Kielc, I Kompania Kadrowa z Józefem Piłsudskim na czele. Miejscowa inteligencja radośnie przywitała Kadrowkę. Po wycofaniu Strzelców z miasta do Chęcin ponownie wkroczyły wojska carskie. W 1914 r. Chęciny spod rządów rosyjskich dostały się pod okupację austriacką. Zarząd nad terenami byłej guberni kieleckiej podlegał austriackim władzom wojskowym. Chęciny znalazły się w obrębie działania C. i K. Komendy Powiatowej w Kielcach. Znajdując się na linii walk pozycyjnych Chęciny zostały częściowo uszkodzone przez pociski artyleryjskie⁴⁵.

Po odzyskaniu niepodległości Chęciny znalazły się w granicach nowo utworzonego województwa i powiatu kieleckiego. Chęciny w okresie międzywojennym były miastem zaniedbanym i brudnym. Mieszkańcom we znaki dawała się ciasnota mieszkaniowa i brak urządzeń komunalnych. Ten ostatni skutkował z kolei niskim poziomem higieny, co przyczyniało się do licznych epidemii. Bliskość Kielc, do których zwykle emigrowała ludność wiejska, sprawił, że przyrost demograficzny w Chęcinach w okresie międzywojennym był niewielki. Głównym źródłem utrzymania ludności pozostawał handel, rzemiosło i drobny przemysł. Dla kupców możliwością zarobku stanowiły też targi, odbywające się w Chęcinach co poniedziałek. Uboga ludność Chęcin nie mogąc utrzymać się ze swych podstawowych zajęć szukała zarobku w rolnictwie i ogrodnictwie. W okresie międzywojennym Chęciny były znanym w II Rzeczypospolitej ośrodkiem handlu drobiem. Osobną grupę zawodową stanowiła inteligencja – nauczyciele i urzędnicy. Niekorzystna sytuacja ekonomiczna była bodźcem do częstych wyjazdów za granicę na roboty sezonowe⁴⁶.

W latach 1918-1939, podobnie jak wcześniej, ponad połowę ludności Chęcin (56%) stanowili Żydzi. Obok wspólnej tradycji, historii i religii ważnym spoiwem wewnętrznym łączącym starozakonnych była gmina wyznaniowa, do której należała synagoga, dwa domy modlitwy, kirkut, mykwa oraz przytułek dla starców⁴⁷.

We wrześniu 1919 r. na mocy dekretu o obowiązku szkolnym powołano na bazie czteroklasowej szkoły elementarnej siedmioklasową szkołę powszechną. Przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego należała ona do wzorowych placówek oświatowych.

43 W. Caban, *Spoleczeństwo Chęcin*, s. 47-59; S. Wiech, *Zmiany urbanistyczne*, s. 61-79; Tenże, *Miasteczka guberni*, passim; Tenże, *Miasteczka żydowskie*; Tenże, *Miasteczko*, passim; R. Nadgowski, *Pod administracją Kielc*, s. 60-81.

44 S. Wiech, *Zmiany urbanistyczne*, s. 61-79; Tenże, *Miasteczka guberni*, passim; Tenże, *Miasteczka żydowskie*, passim; Tenże, *Miasteczko*, passim.

45 Tenże, *Zmiany urbanistyczne*, s. 79.

46 R. Renz, *Działalność gospodarcza*, 103-127; J. M. Skrzypek, *Stosunki społeczno-ekonomiczne*, s. 135-142; R. Nadgowski, *Pod administracją*, s. 60-81.

47 Tamże.

Edukacja dzieci żydowskich odbywała się w chederach⁴⁸. Wpływ na oświatę i kulturę międzywojennych Chęcin wywierały także rozmaite organizacje, instytucje i stowarzyszenia takie jak: Towarzystwo Opieki nad Miejscowymi Zabytkami w Chęcinach, Klub Towarzyski w Chęcinach, Związek Strzelecki, Straż Ogniowa, Katolicki Związek Młodzieży Męskiej i Żeńskiej, Biblioteka Sejmiku Kieleckiego, Towarzystwo Biblioteki Publicznej w Kielcach i w końcu amatorski teatr funkcjonujący przy Związku Zawodowym Rzemieślników Żydów⁴⁹.

Nadmienić warto, że w latach 1917-1928 Chęciny były siedzibą Sądu Pokoju, zaś w latach 1928-1946 mieścił się w nich Sąd Grodzki. Instytucją wywierającą znaczny wpływ na dzieje Chęcin i życie ich mieszkańców w czasach międzywojennych było także więzienie karne. Od 1919 r. przeznaczone było do odbywania kar pozbawienia wolności za działalność antypaństwową i komunistyczną, morderstwa i kradzieże. Z uwagi na brak oświetlenia, ogrzewania, bieżącej wody i kanalizacji oraz okrucieństwo personelu więzienie to należało do kategorii ciężkich. Zlikwidowane zostało w 1927 r. wskutek nacisku postępowych kół na Ministerstwo Sprawiedliwości⁵⁰.

Już pierwszego dnia II wojny światowej Chęciny zostały zbombardowane przez Luftwaffe. 5 września natomiast w okolicach miasta pojawiły się pierwsze oddziały niemieckie. Po zajęciu Chęcin Niemcy ustanowili własne władze miejskie, a przy nich areszt prewencyjny i posterunek policji granatowej. Dowództwo niemieckie część wojsk ulokowało w budynkach klasztornych. W latach okupacji niemieckiej Chęciny administracyjnie należały do powiatu kieleckiego, który wchodził w skład dystryktu radomskiego będącego częścią Generalnego Gubernatorstwa. Od 1940 r. Niemcy wprowadzili ostre ograniczenia w stosunku do chęcińskich Żydów obejmując ścisłą kontrolą ich dochody. W kwietniu 1941 r. utworzono we wschodniej części Chęcin getto, zaś 12 września 1942 przystąpiono do jego likwidacji, wywożąc mieszkańców do obozu w Treblince, gdzie większość z nich uległa zagładzie. Majątek żydowski przejęli Niemcy, zaś dzielnicę getta zasiedlili Polacy. Sytuacja ekonomiczna ludności Chęcin i okolicznych wsi zmuszanej do dostarczania Niemcom w ramach kontyngentu żywności, pogarszała się z każdym dniem okupacji. W mieście szerzył się terror oparty na łapaniach, wysyłkach na roboty do Rzeszy i tropieniu ruchu oporu. Ten ostatni rozwijał się mimo represji dość intensywnie. Miejscowi nauczyciele rozpoczęli również tajne nauczanie na szczeblu szkoły podstawowej i średniej. W nocy z 13 na 14 stycznia 1945 r. wojska niemieckie w popłochu opuszczały Chęciny, a na ich miejsce wkraczały oddziały I Frontu Ukraińskiego Armii Czerwonej. Dzięki nim miasto 14 stycznia 1945 r. wyzwolone zostało spod hitlerowskiej okupacji⁵¹.

Wyzwolenie Chęcin dość szybko dla mieszkańców okazało się połowiczne, gdyż władzę w mieście przejął radziecki komendant. 21 lutego 1945 r. utworzono w Chęcinach Miejską Radę Narodową w skład, której weszli przedstawiciele PPR, PPS i SL. W mieście ulokowano siedzibę gminy wiejskiej Korzecko. Pod koniec lutego rozpoczęła działalność Organizacja Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych, która miała wychowywać młodzież „w duchu demokracji”. Wkrótce po wyzwoleniu miasta podjęto działania umożliwiające normalne jego funkcjonowanie. Wznowily zatem działalność szkoła podstawowa i gimnazjum oraz Ochotnicza Straż Pożarna, pracę rozpoczął ośrodek zdrowia i apteka. Zarząd miejski rozpoczął starania o utworzenie szkoły średniej. Zatrószono się o odbudowę trzech studni miejskich. Do pierwszych inwestycji miasta należała też rzeźnia i rozlewnia mleka. Niemniej jednak sytuacja w Chęcinach, ze względu na liczne wystąpienia antykomunistyczne i rosnącą przestępczość, daleka była od stabilizacji. Zarówno władze

48 S. Sobczyk, *Szkołnictwo chęcińskie*, s. 143-149; E. Kosik, *Z dziejów chęcińskiego*, s. 152-154.

49 R. Renz, *Działalność gospodarcza*, 103-127.

50 R. Deprasiński, K. Urbański, *Więzienie chęcińskie*, s. 123-134.

51 R. Jałowicki, E. Kosik, *Chęciny w okresie okupacji*, s. 150-160; S. Meducki, E. Kosik, *Dni i noce wojny*, s. 82-102.

lokalne jak i centralne starały się doprowadzić do likwidacji zbrojnego podziemia⁵².

Masowa eksterminacja Żydów w okresie II wojny światowej spowodowała znaczny spadek liczby ludności Chęcín. Władze miasta stanęły przed koniecznością przywrócenia Chęcínom miejskiego charakteru, zagospodarowania majątku pożydowskiego i zabezpieczenia zabytków. Obraz miasteczka pod względem stanu sanitarnego przedstawiał się zatrważająco. Również znaczenie gospodarcze Chęcín było bardzo skromne. To, co w okresie powojennym wyróżniało Chęciny od okolicznych wsi i osad to bogata historia i wielowiekowe tradycje oraz działające w nim instytucje: Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa, a od 1954 r. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, posterunek Milicji Obywatelskiej, poczta, szkoły, Gminna Spółdzielnia, Kółko Rolnicze, przychodnia, apteka, Bank Spółdzielczy, kościoły, sklepy, dwie kawiarnie i karczma oraz liczne warsztaty usługowo-rzemieślnicze. W 1948 r. powołano do życia Ludowy Zespół Sportowy „Piaś” Chęciny. Niezwykle trudno było w tym czasie znaleźć zatrudnienie w miasteczku, a rozwój budownictwa mieszkaniowego został praktycznie zahamowany, toteż licznie opuszczano Chęciny w poszukiwaniu lepszego bytu. Władze wojewódzkie próbowały pod koniec lat 50-tych XX w. polepszyć sytuację Chęcín, opracowując plan jego aktywizacji. W dobie Polski Ludowej znaczna część chęcínian z powodu braku możliwości zatrudnienia w rodzinnym mieście dojeżdżała do pracy do Kielc, Nowin i Małogoszcza. Sytuacja poprawiła się trochę, gdy w 1967 r. założono w miasteczku przedsiębiorstwo produkcyjno-usługowe, popularnie zwane „Wielobranżówką”⁵³.

1 stycznia 1973 utworzona została nowa jednostka administracyjna – miasto i gmina Chęciny, obejmująca miasto i 19 sołectw. W latach 70-tych Chęciny zaczęły urastać do roli stolicy gminy turystycznej. Ze względu na takie atrakcje jak ruiny zamku, pobliskie: jaskinia „Raj” i skansen w Tokarni i in. miasteczko było miejscem często odwiedzanym przez turystów. W tym okresie Chęciny uzyskały kanalizację, systematycznie poprawiał się stan dróg. Ważnym wydarzeniem w historii miasta i życiu codziennym mieszkańców były obchody jubileuszu 700-lecia Chęcín, które świętowano organizując szereg imprez o charakterze kulturalno-rozrywkowym. Końcowym etapem jubileuszowych uroczystości była sesja naukowa poświęcona historii Chęcín. W ramach przygotowań do wielkiego święta miasteczka na masową skalę odnawiano fasady domów, sadzono kwiaty i krzewy, wyposażono nowoczesnie czytelní miejską, oddano do użytku ogródek jordanowski, wykonano i ustawiono obelisk upamiętniający siedem wieków miasta. W 1977 r. w zabytkowym budynku „Niemczówka” otwarto Muzeum Górnicztwa Chęcínskiego. W schyłkowym okresie PRL oddano w mieście do użytku dwa osiedla mieszkaniowe – osiedle „Północ” i „Zachód”⁵⁴.

III. ŹRÓDŁA DO DZIEJÓW CHĘCÍN

1. Okres staropolski

Bardzo mało źródeł do historii Chęcín z okresu przedrozbiorowego przetrwało do czasów obecnych. Nie zachował się przede wszystkim akt lokacyjny miasta. Natomiast Chęcínskie księgi podkomorskie (1432-1603), ziemskie (1428-1797) i grodzkie (1432-1823), a także akta miasta Chęciny⁵⁵ spłonęły w sierpniu 1944 r. podczas pożaru Archiwum

52 G. Miernik, *Chęciny w pierwszych latach*, s. 129-162.

53 Tamże.

54 E. Kosik, M. Gocał, A. Kadłubek, R. Nadgowski, *Chęcínskie rozmaitości, 103-144; J. Braun, Chęciny i okolice*, s. 32, 33.

55 R. Guldon, *Archiwa kieleckie od XVIII do początków XX w.*, Kielce 1973.

Głównego Akt Dawnych w Warszawie.

W Bibliotece Jagiellońskiej zachowały się natomiast dwie księgi wójtowskie z lat 1622-1696 i 1651-1687 oraz akta radzieckie z lat 1655-1664 i 1634-1673, a w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich akta radzieckie i ławnicze z lat 1584-1643⁵⁶.

Najstarszym znanym dokumentem dotyczącym Chęcín, znajdującym się w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach, jest dokument pergaminowy w języku łacińskim wydany przez króla Zygmunta Starego w 1530 r., dotyczący fundacji ołtarza w kościele parafialnym⁵⁷.

Drugim dokumentem jest pergaminowa bulla z 1648 r., w której papież Innocenty X udziela zupełnego odpustu kościołowi parafialnemu św. Bartłomieja w dniu święta jego patrona oraz w święto Trzech Króli. W dolnej części dokumentu znajduje się dopisek stanowiący pozwolenie na ogłoszenie papieskiej decyzji udzielone przez prymasa i arcybiskupa gnieźnieńskiego Macieja Łubieńskiego⁵⁸.

Dużą wartość historyczną mają zachowane w zespole *Rząd Gubernialny Radomski* odpisy lustracji starostwa chęcińskiego z lat 1564-1823, zawierające interesujące opisy stanu okolicznego górnictwa i przywileje królewskie⁵⁹.

Również z okresu staropolskiego, a ściślej z lat 1787-1811, pochodzi Księga wójtowska Chęcín. Zawiera szereg interesujących informacji o mieście i jego mieszkańcach u schyłku XVIII i początku XIX stulecia. Wiadomości tych dostarczają oblaty, czyli wpisy do księgi sądowej, dotyczące bardzo różnorodnych i ważkich spraw dla Chęcínian takich jak: postanowień w sprawie umów kupna-sprzedaży nieruchomości miejskich, testamentów, rozmaitych skarg, a także kwestii przestępczości - bójek, kradzieży, rozbojów, itp. Księga użyczała swych łamów również dla okolicznej szlachty i chłopów z sąsiednich wsi⁶⁰. Na szczególną uwagę w omawianej księdze zasługuje opis domu w Chęcínach sporządzony w 1788 r. przy okazji wyroku sądu wójtowskiego w konflikcie między mieszczaninem Marcinem Wilczyńskim a starozakonnym Icykiem Brzeskim⁶¹.

Okres przedrozbiorowy reprezentują w końcu trzy księgi w zespole *Akta Stanu Cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Chęcínach* stanowiące summariusze: urodzonych i zaślubionych z lat 1726-1810 oraz zmarłych z lat 1739-1810⁶².

Słuszną wyda się chyba uwaga, że Archiwum Państwowe w Kielcach przechowuje mikrofilmy ksiąg urodzeń, małżeństw i zgonów chęcińskiej parafii prowadzonych od roku 1726⁶³. Wyżej wymienione metrykalia znajdują się obecnie w zasobie Archiwum Diecezjalnego w Kielcach.

56 R. Guldon, *Akta miast województwa sandomierskiego*, Kielce brw.

57 Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Rząd Gubernialny Radomski (dalej: RGR), sygn. 5570, s. 51.

58 APK, Zbiór dokumentów papierowych i pergaminowych, sygn. 5;

zob. http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Odpust_zupelny_dla_kosciola_parafialnego_sw_Bartlomieja_w_Checinach_z_1648_r,gid,315333,cid,6202.htm.

59 APK, RGR, sygn. 10201; zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Przywileje_krolewskie_dla_miasta_Checina_z_1851_r,gid,315449,cid,6202.htm

60 APK, Akta miasta Chęcín (dalej: AMC), Księga wójtowska Chęcín, sygn. 1; zob. http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Opis_domu_w_Checinach_z_1788_r,gid,315394,cid,6202.htm

61 APK, AMC, sygn. 1, s. 115, 116; zob. też S. Marcinkowski, *Akta miasta*, s. 115-116.

62 APK, Akta Stanu Cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Chęcínach (dalej: ASC pr Chęciny), sygn. 1, 2, 3.

63 Mikrofilmy Archiwum Diecezjalnego w Kielcach, nr mikrofilmu G. 45-76, nr pudełka 1, 2, nr rolki 1411-1413, 1422-1424.

2. Lata 1795-1866

Ponieważ w Archiwum Państwowym w Kielcach niemal nie zachowały się, czy też zachowały się jedynie fragmentarycznie akta organów administracji państwowej z okresu okupacji austriackiej (Urzędy Cyrkularne) i Księstwa Warszawskiego (Prefekci Departamentów)⁶⁴, stąd też w zasadzie próżno szukać w jego zasobie szerszej bazy źródłowej do dziejów Chęcín w okresie 1795-1809. W wyniku przeprowadzonej przez autora kwerendy w aktach *Rządu Gubernialnego Radomskiego* odnaleziono jedynie materiały dotyczące remontu chęcińskiej świątyni z przełomu XIX i XX stulecia⁶⁵.

Najpełniej historię Chęcín w okresie pierwszej połowy XIX w. dokumentuje zespół *Rząd Gubernialny Radomski*. Zawiera on akta dotyczące podatków miasta⁶⁶, propinacji⁶⁷, więzienia⁶⁸, spraw gospodarczych⁶⁹, okolicznych kopalni⁷⁰. Godny specjalnej uwagi jest *Plan miasta narodowego Chęcín* wykonany w 1820 r. przez geometrę Mariana Potockiego. Plan o wymiarach 805 x 635 mm narysowany został tuszem i akwarelą. Jak wynika z „*Explicacji kolorów*” czyli legendy, na planie różnymi kolorami zaznaczono budynki rządowe, miejskie, kościelne, żydowskie. Odcieniami poszczególnych kolorów wyróżniono zabudowę drewnianą i murowaną. Na planie wykreślono sieć komunikacyjną miasta: ulice i drogi oraz place. Z zabudowy miejskiej na planie uwzględniono i opisano jedynie ważniejsze budowle: Ratusz, Kościół parafialny św. Bartłomieja, dawne zabudowania klasztoru franciszkanów, czyli ówczesne więzienie i fabrykę marmuru. Ponadto zaznaczono grunty orne, folwark oraz sadzawki. Plan regulacyjny Chęcín stał się podstawą do akcji porządkowania miasta w latach dwudziestych i trzydziestych XIX w.⁷¹ O przedsięwziętych w jej toku działaniach informują natomiast akta poświęcone: studniom i jatkom⁷², porządkowaniu i brukowaniu ulic⁷³, ratuszowi⁷⁴, oświetleniu miasta⁷⁵. Do szczególnie ciekawych materiałów należą *Opisanie latarni i rysunek słupa wraz z latarnią do miasta Chęcín* z 1831 r.⁷⁶ oraz plany ulicy Krakowskiej⁷⁷ i brulion drogi do Jędrzejowa⁷⁸. Wspomnieć również należy o dokumentacji traktującej o władzach miejskich i ich relacjach z mieszkańcami⁷⁹, sprawach procesowych⁸⁰, Zgromadzeniu Rzemieślniczym (akta rachunkowe)⁸¹, domu schronienia⁸², zniszczeniu

64 *Archiwum Państwowe*, s. 48, 49.

65 APK, RGR, sygn. 5563.

66 APK, RGR, sygn. 8435, 8436, 6785, 8059, 8060, 8878.

67 Tamże, sygn. 2205, 9865.

68 Tamże, sygn. 10665-10667, 10674, 10710, 10714.

69 Tamże, sygn. 2197-2204, 2208, 2209, 2211, 4584, 6779-6784, 7529, 7583, 7611, 7754, 9517, 9607.

70 Tamże, sygn. 10097, 3913.

71 Tamże, plany, sygn. 36; zob. S. Marcinkowski, *Plany regulacyjne miast Kielecczyny z okresu działalności Stanisława Staszica*, „*Studia Kieleckie*”, 1 (1976), s. 67-68;

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Plan_regulacyjny_Checín_z_1820_r,gid,315429,cid,6202.htm

72 APK, RGR, sygn. 2193, 2194.

73 Tamże, sygn. 2189-2191.

74 Tamże, sygn. 2188.

75 Tamże, sygn. 10525, 2192.

76 Tamże, sygn. 2192, s. 11-14; zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Opis_i_rysunek_latarni_z_1831_r,gid,315303,cid,6202.htm

77 APK, RGR, sygn. 2190, s. 330.

78 Tamże, plany, sygn. 16.

79 APK, RGR, sygn. 215, 360, 2206, 2207.

80 Tamże, sygn. 10351, 10352, 10399, 10422, 10434.

81 Tamże, sygn. 2213.

82 Tamże, sygn. 10645.

piwnic⁸³ i ubezpieczeniu miasta⁸⁴. Kilka jednostek dotyczy kwestii kościoła parafialnego i plebanii, klasztoru oraz cmentarza⁸⁵. Znajduje się w nich min. *Rysunek bocznych elewacji kościoła parafialnego i dzwonnicy w mieście Chęcinach wskazujący zarysowanie się murów*⁸⁶, Inwentarz probostwa⁸⁷, oraz wykazy funduszu pokładnego w parafii Chęcinach z przełomu lat 1859-1866 zawierające spisy osób zmarłych i pochowanych na chęcińskiej nekropolii⁸⁸. Listę archiwaliów poświęconych Chęcinom w omawianym zespole zamykają mające wspomniane już wcześniej odpisy lustracji starostwa chęcińskiego z lat 1564-1823⁸⁹ oraz opis historyczny miasta⁹⁰.

Zespół *Naczelnik Powiatu Kieleckiego* dostarcza natomiast informacji o: stanie finansowym miasta, jego kasie, pożyczkach⁹¹, urzędnikach i oficjalistach⁹², kopalniach w górach chęcińskich⁹³, melioracji miasta⁹⁴, reparacji kościoła⁹⁵, uposażeniach włościan dóbr Chęciny⁹⁶. W omawianej dokumentacji zachowały się też akta wójta gminy Chęciny⁹⁷ oraz akta osobowe kasjera Pęczalskiego⁹⁸. Najciekawszym dokumentem w wyżej wymienionym zespole jest opis ruin zamku chęcińskiego z 1827 r. Powstał on w wyniku sporządzenia wykazu *Starożytnych zamków obronnych, warowni i innych gmachów z dawnych wieków z terenu Królestwa Polskiego*, którego pomysłodawcą był Cesarz Rosyjski Mikołaj I. Realizując odgórne postanowienie, Komisarz Obwodu Kieleckiego przedstawił w swym raporcie historię zamku, okoliczności jego zniszczenia, a także nigdy nie wprowadzony w życie pomysł remontu i odbudowy ruin oraz przeznaczenia obiektu na więzienie⁹⁹.

Akta urzędu municypalnego z lat 1818-1838 i magistratu miasta Chęciny z lat 1839-1866, będące integralną częścią zespołu *Akta miasta Chęciny*, dotyczą wielu dziedzin życia miasteczka¹⁰⁰, takich jak sytuacja finansowa Chęciny (akta kasy miejskiej - składki, dochody, rozchody)¹⁰¹, podatki (wykazy rozkładu podatków z lat 1834-1865 zawierają nazwiska właścicieli gruntów, wielkość gospodarstw oraz wysokość podatków)¹⁰², lazaret wojskowy¹⁰³, zakaz posiadania broni¹⁰⁴, procesy¹⁰⁵, fundusz emerytalny¹⁰⁶, kościół i zabudowania

83 Tamże, sygn. 2195.

84 Tamże, sygn. 7157.

85 Tamże, sygn. 5561- 5571.

86 Tamże, sygn. 555, s. 217.

87 Tamże, sygn. 5562, s. 484-521.

88 Tamże, sygn. 5561, passim.

89 Tamże, sygn. 10201; zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Przywileje_krolewskie_dla_miasta_Checiny_z_1851_r,gid,315449,cid,6202.htm

90 APK, RGR, sygn. 2204.

91 APK, Naczelnik Powiatu Kieleckiego, sygn. 86a, 86b, 87, 87a, 88, 90.

92 Tamże, sygn. 89.

93 Tamże, sygn. 34.

94 Tamże, sygn. 92.

95 Tamże, sygn. 91.

96 Tamże, sygn. 98.

97 Tamże, sygn. 114.

98 Tamże, sygn. 176.

99 Tamże, sygn. 37, s. 14-18; zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Opis_zamku_checinskiego_z_1827_r,gid,315334,cid,6202.htm

100 Szerzej zob. S. Marcinkowski, *Akta miasta*, s. 116-118.

101 APK, AMC, sygn. 51-58, 175.

102 Tamże, sygn. 5, 6, 7, 8.

103 Tamże, sygn. 11.

104 Tamże, sygn. 10.

105 Tamże, sygn. 173.

106 Tamże, sygn. 3.

plebańskie¹⁰⁷, spadki¹⁰⁸ i opieka nad nieletnimi (w poszytach tych znajdują się spisy majątków zmarłych mieszkańców Chęciny)¹⁰⁹, rachunków transportowych¹¹⁰. Trzy jednostki to korespondencja magistratu rozmaitej treści¹¹¹. Uwagę zwraca poszyt, w którym znaleźć można listy urzędników miejskich wraz z burmistrzami, które uwzględniają także wysokość świadczonych poborów¹¹². Ta część *Akt miasta Chęciny* zawiera w końcu tabelę prestacyjną włościan wsi Sitkówka należącej do mieszkańca Chęciny Józefa Ratajewicza¹¹³ oraz akta ogniowe, w których zawarte są rozkłady składek ogniowych i szacunki szczegółowe chęcińskich domów¹¹⁴.

Nieco informacji na temat zdarzeń w Chęcinach w okresie powstania styczniowego przynoszą akta *Naczelnika Wojennego powiatu kieleckiego*¹¹⁵. W zespole *Naczelnik Wojenny rewiru kieleckiego* znajdują się z kolei wiadomości o udziale czterech chęcińskich mieszczan w bitwie pod Małogoszczą¹¹⁶.

W sprawy gospodarcze dziewiętnastowiecznych Chęciny wprowadzają zespoły *Asesor Ekonomiczny okręgu kieleckiego*, *Rewizor Skarbowy okręgu kieleckiego* oraz *Kasa Powiatu kieleckiego guberni radomskiej*. W pierwszym z nich znajdują się jednostki dotyczące dochodów miasta Chęciny (w tym wykaz trunków sprowadzanych do Chęciny)¹¹⁷, w drugim zaś wykaz rewizji towarów w mieście Chęcinach¹¹⁸ oraz akta śledcze przeciw dwóm chęcińskim starozakonnym¹¹⁹. Z kolei w aktach Kasy Powiatu Kieleckiego Guberni Radomskiej odnaleźć można dokumentację Urzędu Skarbowego w Chęcinach (akta procesowe, rachunki, listy spraw defraudacyjnych)¹²⁰.

Raporty czynności spadkowych, wpisy i kary burmistrza Chęciny dotyczące kwestii skarbowych są zilustrowane przez akta *Kontroli Skarbowej przy sądach guberni radomskiej w Kielcach*¹²¹.

W zespole *Kancelaria Hipoteki Powiatu Kieleckiego* zachowały się księgi ingrosacji i intabulacji (księgi wpisów) dla nieruchomości leżących w Chęcinach¹²².

Dziewiętnastowieczną, chęcińską zabudowę dokumentują akta *Dyrekcji Ubezpieczeń w Warszawie*, w których znajdują się wykazy i szacunki szczegółowe zabudowań oraz plany sytuacyjne i szczegółowe: ratusza, kościoła parafialnego i plebanii, kościoła i klasztoru franciszkanek, bożnicy, więzienia, domu górników oraz dwudziestu jeden budynków mieszkalnych¹²³.

Przetrwiała także dokumentacja Szkoły Elementarnej i Szkoły Rzemieślniczej w Chęcinach w aktach *Kieleckiej Dyrekcji Szkolnej*¹²⁴. W archiwaliach dotyczącej Szkoły

107 Tamże, sygn. 137.

108 Tamże, sygn. 20-47.

109 Tamże, sygn. 12-19.

110 Tamże, sygn. 49.

111 Tamże, sygn. 2, 4, 48.

112 Tamże, sygn. 4.

113 Tamże, sygn. 9, 138.

114 Tamże, sygn. 50.

115 APK, Naczelnik Wojenny powiatu kieleckiego, sygn. 51.

116 APK, Naczelnik Wojenny rewiru kieleckiego, sygn. 21.

117 APK, Asesor Ekonomiczny okręgu kieleckiego, sygn. 6, 7.

118 APK, Rewizor Skarbowy okręgu kieleckiego, sygn. 15.

119 Tamże, sygn. 66.

120 APK, Kasa Powiatu Kieleckiego Guberni Radomskiej, sygn. 75, 77-81.

121 APK, Kontrola Skarbowa przy sądach guberni radomskiej w Kielcach, sygn. 173, 212, 285, 334.

122 APK, Kancelaria Hipoteki powiatu kieleckiego, sygn. 1, s. 10, 12, 112, 136, 157, 158, 164, 175; sygn. 10, s. 135, 140.

123 APK, Dyrekcja Ubezpieczeń w Warszawie, sygn. 46, 47; zob. też. *Katalog rysunków architektonicznych z akt Dyrekcji Ubezpieczeń w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach*, oprac. A. Penkalla, J. Szczepański; Warszawa 1993.

124 APK, Kielecka Dyrekcja Szkolna (dalej: KDS), sygn. 457, 458, 461, 460, 476, 477.

Elementarnej znaleźć można min. tabelaryczny *Wykaz obejmujący w sobie opis stanu szkółek parafialnych Elementarnych i ich funduszy*¹²⁵ i *Protokół zaprowadzenia Towarzystwa Szkółki Elementarnej w parafii chęcińskiej egzystującej w mieście Chęcinach z 1819 r.*¹²⁶ oraz dość liczne *Raporty o uczniach*, niebędące niczym innym jak arkuszami ocen¹²⁷. Szczególną wartość historyczną mają kopie dwóch przywilejów dla szkoły chęcińskiej, z których pierwszy wydany został przez króla Stefana Batorego, zaś wystawcą drugiego był prymas Stanisław Karnkowski¹²⁸.

Niewiele informacji na temat chęcińskiego lecznictwa znaleźć można w zespole *Urząd Lekarski Guberni Radomskiej*, który zawiera kilka poszytów stanowiących akta osobowe miejskich akuszerok i więziennego lekarza¹²⁹.

Z kolei *Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych powiatu kieleckiego* dostarcza skromnych wiadomości odnośnie do szpitala parafialnego¹³⁰, domu schronienia¹³¹ i dozoru bożniczego w Chęcinach¹³².

W aktach *Urzędu parafialnego w Chęcinach* znalazł się *Dziennik ekspedycyjny probostwa*, w którym zapisywano dane o korespondencji wychodzącej z parafialnej kancelarii w latach 1856-1860¹³³.

Spis źródeł do dziejów Chęciny z lat 1810-1867 kończą przydatne dla badań genealogicznych i demograficznych *Akta Stanu Cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Chęcinach*¹³⁴ i *Akta Stanu Cywilnego okręgu bożniczego w Chęcinach*¹³⁵.

Charakterystyka chęcińskich źródeł dla omawianego okresu historycznego nie byłaby pełna bez zasygnalizowania planów i map Majoratu Chęciny z 1845 i 1852 r. będących częścią *Zbioru kartograficznego*¹³⁶

3. Lata 1867-1918

Znaczna ilość, bo ponad 400 jednostek aktowych zawierających wiadomości o Chęcinach w drugiej połowie wieku XIX, znajduje się w zespole *Rząd Gubernialny Kielecki*. Ze względu na obfitość materiału źródłowego i ograniczone ramy tejże pracy niecelowym byłoby omawianie w tym miejscu wszystkich jednostek. Niemniej jednak kilka słów poświęcić trzeba ogólnej charakterystyce archiwaliów do dziejów Chęciny wchodzących w skład zespołu *Rząd Gubernialny Kielecki*¹³⁷. I tak w Wydziale Administracyjnym zachowały się akta urzędników magistratu miasta Chęciny, burmistrzów, lekarzy¹³⁸, materiały dotyczące kościołów i ich spraw majątkowych, duchowieństwa¹³⁹, plany finansowe miasta,

125 Tamże, sygn. 457, s. 4-9.

126 Tamże, s. 129-133.

127 Tamże, passim.

128 Tamże, s. 72-75.

129 APK, *Urząd Lekarski Guberni Radomskiej*, sygn. 26, 32, 56, 64, 68, 80, 90.

130 APK, *Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych powiatu kieleckiego*, sygn. 76.

131 Tamże, sygn. 77.

132 Tamże, sygn. 111.

133 APK, *Urząd Parafialny w Chęcinach* (dalej: UPC), sygn. 1.

134 APK, ASC pr Chęciny, sygn. 4-65a.

135 APK, *Akta Stanu Cywilnego okręgu bożniczego w Chęcinach* (dalej: ASC ob Chęciny), sygn. 1-48a.

136 APK, *Zbiór Kartograficzny* (dalej: ZK), *Plany Parcelacyjne* (dalej: PP), sygn. 146-150, 931.

137 Szerzej zob. J. Hładkova, *Wstęp do inwentarza zespołu akt Rząd Gubernialny Kielecki*, Kielce 1985.

138 APK, RGK, sygn. 984, 987, 1605, 1628, 1696, 1888, 1910, 1913, 1916, 1957, 1995, 2115, 2208, 2643, 2727, 2763, 2928, 4594, 4801, 4803, 6660, 6681, 7011, 7013, 7040, 7266, 7304, 7620, 7624, 7669, 7800, 7866, 8126, 8216, 10256, 10305, 10707, 10796, 10798, 10817, 12922, 13119, 13168, 13276, 13194, 13247, 14251, 14254, 15407.

139 Tamże, sygn. 1062, 1167, 1168, 1395, 1572, 1885, 1929, 2031, 2724, 2343, 2388, 2558, 2898, 2899, 2920, 2921, 2929, 2993, 3156, 3250, 3355, 3538, 3632, 3742, 3880, 3892, 4065, 4183, 4356, 4524, 4704, 4734, 10524,

rewizji kasy miejskiej¹⁴⁰, budowy szkół¹⁴¹, otwarciu czytelnicy¹⁴², telegrafu¹⁴³, oświetlenia¹⁴⁴, stowarzyszeń, spółdzielni¹⁴⁵, lasów miejskich¹⁴⁶, remontów zamku¹⁴⁷, spraw sanitarnych¹⁴⁸, budowy i remontów budynków¹⁴⁹. W tym wydziale duże znaczenie historyczne ma petycja chęcińskiej ludności domagającej się przemianowania miasta na osadę, co umożliwiłoby obniżenie stawek podatkowych¹⁵⁰. Interesującymi dokumentami są też raport o stanie społeczno-gospodarczym Chęcina z 1874 r.¹⁵¹ oraz prośba mieszkańców Chęcina do Gubernatora Kieleckiego o udzielenie wsparcia finansowego po stratach, jakich Chęcianie doznali podczas burzy gradowej w 1912 r.¹⁵² Wydział Wojskowo-Policyjny przynosi natomiast szereg informacji na temat chęcińskiego więzienia¹⁵³. Zawartość Wydziału Budowlanego to natomiast prośby o udzielenie pozwoleń na budowę domów¹⁵⁴. Osobną grupę stanowią projekty budynków i plany sytuacyjne¹⁵⁵, w tym przede wszystkim projekt budynku magistratu z 1876 r.¹⁵⁶, szkoły¹⁵⁷, a zwłaszcza odręczny plan miasta z 1914 r. autorstwa inż. Jutkiewicza¹⁵⁸.

Na kilka jednostek dotyczących Chęcina natrafiono też w *Kancelarii Gubernatora Kieleckiego*. Akta te informują o wydarzeniach w dziejach miasteczka takich jak: wybory rabina¹⁵⁹, kwesty w Chęcinach w 1884 r.¹⁶⁰, napadu na urząd pocztowy w 1905 r.¹⁶¹. Odnaleziono także prośbę mieszkańców Chęcina o wysiedlenie z miasta koniokrada¹⁶² oraz donos skierowany do władz rosyjskich zawierający opis reakcji chęcińskich mieszczan na

140 Tamże, sygn. 6469, 6472, 6516, 6564, 6572, 6600, 6614, 6623, 6633, 6648, 6662, 6675, 6737, 6770, 6797, 6828, 6846, 6688, 6708, 6716, 6719, 6724, 6745, 6779, 6802, 6807, 6837, 6853, 6857, 6863, 6868, 6880, 6899, 6909, 6918, 6925, 6926, 6948, 6965, 6985, 6990, 7002, 7022, 7030, 7052, 7069, 7077, 7094, 7107, 7167, 7186, 7206, 7214, 7257, 7263, 7274, 7297, 7300, 7312, 7338, 7353, 7376, 7386, 7391, 7413, 7420, 7428, 7437, 7456, 7470, 7496, 7510, 7516, 7530, 7566, 7600, 7632, 7645, 7681, 7713, 7719, 7747, 7759, 7760, 7778, 7836, 7839, 7842, 7864, 7875, 7876, 7896, 7905, 7916, 7924, 7925, 7949, 7958, 7969, 7996, 8000, 8016, 8095, 8096, 8136, 8137, 8138, 8195, 8256, 8268, 8275, 8382, 8392, 8397, 8415, 8452, 8473, 8536, 8537, 8549.

141 Tamże, sygn. 3035, 5236, 6155, 7097, 7252, 7702, 7831, 8299.

142 Tamże, sygn. 6040.

143 Tamże, sygn. 5732, 8154, 12595.

144 Tamże, sygn. 8377.

145 Tamże, sygn. 6296, 7481, 7679, 7690.

146 Tamże, 7184, 7551, 7623, 7710, 7767, 8378, 8506.

147 Tamże, sygn. 6915, 7056.

148 Tamże, sygn. 7129, 8556.

149 Tamże, sygn. 7554, 7712, 8198, 8199, 8204, 8340.

150 APK, RGK, sygn. 5077, k. 2.

151 Tamże, k. 26.

152 Tamże, sygn. 8287, k. 2-3v; zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Prosba_mieszkanow_Checina_do_Gubernatora_Kieleckiego_o_wsparcie_finance_z_1912_r.gid,315319,cid,6202.htm

153 APK, RGK, sygn. 8546, 10317, 10319, 10337, 10347, 10411, 10420, 10479, 10483, 10527, 10539, 10571, 10590, 10591, 10594, 10598, 10614, 10615, 10621, 10634, 10649, 10651, 10652, 10663, 10695, 10729, 10733, 10735, 10757, 10766, 10772, 10781, 10786, 10797, 10807, 10818, 10824, 10830, 10834, 10485, 10849, 10862, 10880, 10888, 10893, 10904, 15547.

154 Tamże, sygn. 5636, 12921, 15804, 15942, 15944, 15945, 15974, 15987, 16063, 16099, 16132, 16165, 16166, 16167, 16178, 16183, 16194, 16203, 16204, 16242, 16261, 16262, 16345, 16352, 16401, 16412, 16425.

155 Tamże, sygn. 17225, 17275, 17276, 17229, 17282, 17294, 17303, 17306, 17307, 17330, 17423, 17428, 17434.

156 Tamże, sygn. 17337.

157 Tamże, sygn. 17302, k. 1-10.

158 Tamże, sygn. 17246; szerzej zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Plan_Checina_z_1914_r.gid,315305,cid,6202.htm?body=desc

159 APK, Kancelaria Gubernatora Kieleckiego (dalej: KGK), sygn. 735.

160 Tamże, sygn. 318.

161 Tamże, sygn. 1972.

162 Tamże, sygn. 1590.

pojawienie się w Chęcinach Legionów z Piłsudskim na czele¹⁶³.

Bogatym źródłem do dziejów Chęcin drugiej połowy XIX wieku i dwóch pierwszych dekad XX wieku są akta *Zarządu Powiatowego Kieleckiego*. W zespole tym znaleźć można akta osobowe burmistrzów i pracowników magistratu¹⁶⁴ oraz lekarzy miejskich i więziennych¹⁶⁵, dokumentację dotyczącą więzienia¹⁶⁶ i jego pracowników¹⁶⁷, kasy miejskiej¹⁶⁸ i kasjerów¹⁶⁹, urzędu skarbowego¹⁷⁰. Kilka jednostek ilustruje funkcjonowanie okręgu bożniczego (statuty, sprawy finansowe)¹⁷¹ i chęcińskiej parafii (remonty kościoła, akta dotyczące spisania inwentarza, sprawienia nowych organów)¹⁷² i klasztorów¹⁷³. Zachowały się też akta ubezpieczenia budynków od ognia¹⁷⁴. Pojedyncze posyty dotyczą takich kwestii jak przygotowanie planu sytuacyjnego¹⁷⁵ i planu regulacyjnego Chęcin¹⁷⁶, urządzenia święta zadrzewienia w szkole w Chęcinach¹⁷⁷, remontu magistratu i brukowania ulic¹⁷⁸, wysiedlania Żydów z miasta¹⁷⁹, przyjmowania katolicyzmu przez starozakonnych¹⁸⁰, założenia nowego rejestru domów¹⁸¹, budowy koszarów dla wojska¹⁸², dzierżawy chęcińskich kopalni marmurów¹⁸³, utworzenia ochotniczej straży pożarnej¹⁸⁴, budowy mostów kamiennych¹⁸⁵, zabezpieczenia ruin zamku¹⁸⁶, zamiany Chęcin na osadę¹⁸⁷, przyłączenia Chęcin do powiatu jędrzejowskiego¹⁸⁸, rzeźni¹⁸⁹, oddania w dzierżawę polowań w lasach miejskich¹⁹⁰, szkolnictwa¹⁹¹ oraz szeregu innych kwestii z życia miasta i jego mieszkańców¹⁹².

Niewiele archiwaliów w *Aktach miasta Chęcin* pochodzi z drugiej połowy XIX stulecia¹⁹³. Są to głównie księgi zeznań funkcjonariuszy straży Chęcińskiego Rewiru

163 Tamże, sygn. 2756, k. 2-5.

164 APK, Zarząd Powiatowy Kielecki, sygn. 23, 26, 142, 181, 201, 254, 374, 531, 544, 575, 665, 735, 883, 1080, 1157, 1456, 1470, 1659, 1685, 3769, 3770, 3784, 3786, 3788, 3790, 3801.

165 Tamże, sygn. 37, 711, 382, 515, 1185, 3795.

166 Tamże, sygn. 1635, 2886, 2932, 2948, 3002, 3040, 3065, 3068, 3100.

167 Tamże, sygn. 6, 31, 222, 317, 318, 344, 448, 560, 643, 657, 825, 840, 842, 925, 930, 3783, 2903.

168 Tamże, sygn. 957, 1072, 1074, 1102, 1112, 1113, 1126, 1165, 1230, 1250, 1655, 1703, 1705, 1787, 1815, 1822, 1892, 1913, 1941, 1985, 1992, 2001, 2009, 2013, 2025.

169 Tamże, sygn. 354, 1026, 1051, 1684, 1940, 3789.

170 Tamże, sygn. 2072, 2134, 2172, 2205, 2209, 2225, 2226.

171 Tamże, sygn. 1048, 1086, 1343, 1444, 1489, 1550, 1648, 1698, 1904, 1922, 4007.

172 Tamże, sygn. 999, 1023, 1043, 1054, 1599, 1376, 1312, 1254, 1750, 2031.

173 Tamże, sygn. 1058, 1526, 1844, 2072, 2856.

174 Tamże, sygn. 2717, 2724, 2738, 2750, 2757, 2770, 2781.

175 Tamże, sygn. 1094.

176 Tamże, sygn. 1926.

177 Tamże, sygn. 1832.

178 Tamże, sygn. 1890.

179 Tamże, sygn. 3287, 3339.

180 Tamże, sygn. 2917, 3317.

181 Tamże, sygn. 2275, 1826.

182 Tamże, sygn. 1437, 1238.

183 Tamże, sygn. 1298.

184 Tamże, sygn. 1813.

185 Tamże, 1374, 1571, 1766.

186 Tamże, sygn. 1314.

187 Tamże, sygn. 1125.

188 Tamże, sygn. 333.

189 Tamże, sygn. 1834, 972.

190 Tamże, sygn. 2024.

191 Tamże, sygn. 1211, 1390, 1837.

192 Tamże, sygn. 454, 608, 633, 693, 1020, 1100, 1152, 1170, 1172, 1198, 1204, 1227, 1232, 1336, 1339, 1340, 1347, 1348, 1380, 1415, 1427, 1428, 1461, 1484, 1490, 1509, 1520, 1540, 1552, 1553, 1502, 1488, 1620, 1631, 1749, 1758, 1792, 1831, 1842, 1847, 1873, 1915, 1917, 2328, 2443, 3142, 3178, 3284, 3530.

193 Szerzej zob. S. Marcinkowski, *Akta miasta*, s. 119.

zawierające bogaty materiał o życiu codziennym Chęcina i jego mieszkańców¹⁹⁴, rejestry strażników więziennych i innych chęcińskich urzędników¹⁹⁵, dokumentacja dotycząca prowadzenia ksiąg ludności, zawierająca świadectwa urodzeń, małżeństw i zgonów¹⁹⁶, regulacji cen¹⁹⁷, a także wydane zezwolenia na prowadzenie sklepów i warsztatów rzemieślniczych (wykazy rzemieślników)¹⁹⁸. W tej części zespołu znajduje się także dokumentacja dotycząca domu schronienia¹⁹⁹, zatrzymań policyjnych w mieście²⁰⁰, spraw obyczajowych²⁰¹, pijalni piwa²⁰², lasów²⁰³ i przepisów rzemieślniczych²⁰⁴. Warto wymienić również księgę przychodów chęcińskiego kościoła²⁰⁵ i kasy miejskiej²⁰⁶.

Dane dotyczące kwestii własnościowych i rolnych mieszkańców miasta zawarte są w aktach *Urzędu Gubernialnego Kieleckiego do spraw włościańskich* (tabele likwidacyjne i nadawcze, czyli dokumenty stwierdzające uwłaszczenie włościan na gruntach pochodzących z majątków prywatnych, majorackich i innych instytucji, posiadających na tych terenach ziemię)²⁰⁷ oraz *Komisarza do spraw włościańskich powiatu kieleckiego*²⁰⁸. Ich uzupełnieniem są znajdujące się w *Zbiorze kartograficznym plany z lat siedemdziesiątych XIX stulecia*²⁰⁹.

Także dla drugiej połowy XIX i początków XX w. rozmaite materiały dotyczące organizacji i urzędzenia, spraw finansowych, etatów, poborów chęcińskich szkół, zarówno katolickich, żydowskich, a także szkoły rzemieślniczej, znajdują się w aktach *Kieleckiej Dyrekcji Szkolnej*²¹⁰. Zachowana dokumentacja to głównie korespondencja, spisy uczniów, listy składek, raporty.

W kwestie chęcińskich przytułków i szpitali wprowadza zespół *Rada Opieki Społecznej Guberni Kieleckiej*, w którym zachowane akta dotyczą przede wszystkim spraw finansowych instytucji dobroczynnych²¹¹. Jeden poszyt traktuje o zamianie gmachu szkolnego na przytułek i zawiera projekt tegoż budynku²¹².

Niewielki zespół *Urząd Parafialny w Chęcinach* stanowi źródło do dziejów chęcińskiej fary w drugiej połowie XIX i początkach XX w. Jeden poszyt stanowią rozporządzenia rządowe i konsystorskie z lat 1861-1902²¹³, drugi natomiast to korespondencja Urzędnika Stanu Cywilnego z lat 1862-1907²¹⁴. W niewielkiej dutce zapisano z kolei nazwiska ofiarodawców i kwoty datków na reparację kościoła w 1870 r.²¹⁵

Zachowane akta *Cechu Szewskiego w Chęcinach* to księga zawierająca wpisy przyjęcia na ucznia, wyzwolin na czeladnika i majstra oraz dziesięć świadectw cechowych. Dyplomy te sporządzone zostały w dwóch językach – polskim i rosyjskim, na mających bardzo ciekawą

194 APK, AMC, sygn. 59, 60.

195 Tamże, sygn. 61, 147.

196 Tamże, sygn. 62, 63, 150.

197 Tamże, sygn. 140, 145.

198 Tamże, sygn. 174.

199 Tamże, sygn. 139, 142.

200 Tamże, sygn. 141.

201 Tamże, sygn. 143.

202 Tamże, sygn. 148.

203 Tamże, sygn. 149.

204 Tamże, sygn. 146.

205 Tamże, sygn. 64.

206 Tamże, sygn. 144.

207 APK, Urząd Gubernialny Kielecki do spraw włościańskich, sygn. 844, 845; Tamże, Tabele nadawcze, sygn. 198-203.

208 APK, Komisarz do spraw włościańskich powiatu kieleckiego, sygn. 157, 158.

209 APK, ZK, PP, 926-932, 1309.

210 APK, KDS, sygn. 547-550, 627a, 654, 716.

211 APK, Rada Opieki Społecznej Guberni Kieleckiej, sygn. 35, 269, 393, 614.

212 Tamże, sygn. 335.

213 APK, UPC, sygn. 2.

214 Tamże, sygn. 4.

215 Tamże, sygn. 3.

szatę graficzną drukach²¹⁶. Interesującym obiektem jest też książeczka rzemieślnicza czeladnika Cechu Szewców w Chęcinach Lejbusia Rozenwalda z 1910 r. spisana w języku rosyjskim i polskim²¹⁷.

Rosyjskojęzyczną kontynuację ksiąg urodzeń, małżeństw i zgonów z okresu pierwszej połowy XIX w. stanowią *Akta Stanu Cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Chęcinach*²¹⁸ i *Akta Stanu Cywilnego okręgu bożniczego w Chęcinach*²¹⁹.

Wydarzenia w Chęcinach z okresu rewolucji 1905-1907 – manifestacja dzieci (15 I 1906)²²⁰, rozklejanie odezw PPS Frakcji Rewolucyjnej o świętowaniu 1 Maja²²¹, aresztowania²²² – ilustrują akta *Tymczasowego Generala Gubernatora Guberni Kieleckiej*. Tam też znaleźć można wykaz członków żydowskiej organizacji Bund w Chęcinach z 1906 r.²²³ oraz raporty naczelnika chęcińskiego więzienia²²⁴.

Z okresu I wojny światowej przetrwały akta rozmieszczenia kwater wojskowych, akta rachunkowe, wykazy płatnicze więzienia wojskowego w Chęcinach w zespole *C. i K. Komenda Powiatowa w Kielcach*²²⁵, dokumentacja *Komitetu Obywatelskiego Miasta Chęcin w Aktach miasta Chęcin*²²⁶ oraz raporty o atakach lotniczych na miasto w latach 1914-1915 w *Kancelarii Gubernatora Kieleckiego*²²⁷.

4. Dwudziestolecie międzywojenne

Największy zespół Archiwum Państwowego w Kielcach – *Urząd Wojewódzki Kielecki I* stanowi pierwszorzędne źródło historyczne do dziejów Kielecczyzny w okresie międzywojennym. W setkach sprawozdań, rejestrów, spisów, raportów itp. dokumentów kryje się zapewne ogromna ilość informacji dotyczących Chęcin. Szczegółowa kwerenda wykracza jednak poza ramy niniejszej pracy. Niemniej jednak w wyniku poszukiwań ustalono, że zachowały się min. materiały dotyczące magistratu i rady miejskiej²²⁸, gminy wyznaniowej żydowskiej²²⁹, spraw budżetowych i rachunkowych miasteczka²³⁰, elektryfikacji miasta²³¹, administracji i użytkowania budynków poklasztornych i powięziennych²³², ochrony ruin zamku²³³. Liczne jednostki to plany i projekty budynków²³⁴. Integralną częścią omawianego zespołu są akta wytworzone przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zachowała się jedna jednostka dotycząca Chęcin zawierająca informacje o zabytkach miasta:

216 APK, Cech Szewski w Chęcinach (dalej: CSC), sygn. 3, 10.

217 Tamże, sygn. 2; zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Swiadectwa_cechow_e_z_1903_r,gid,315409,cid,6202.htm

218 APK, ASC pr Chęciny, sygn. 66-105a.

219 APK, ASC ob Chęciny, sygn.49-88.

220 APK, Tymczasowy General Gubernator Guberni Kieleckiej, sygn. 23a, s. 68-123.

221 Tamże, sygn. 12, s. 149, 150, 152, 172-174.

222 Tamże, sygn. 42, k. 12; sygn. 25, k. 291; sygn. 28, k. 62; sygn. 45, k. 612, 613, 626.

223 Tamże, sygn. 45, k. 643, 647, 659.

224 Tamże, sygn. 40, 42, 43.

225 APK, C. i K. Komenda Powiatowa w Kielcach, sygn. 3, 22, 25, 29, 31, 33, 37, 42, 51, 53, 55, 56, 58, 66, 70, 77, 81, 86, 90, 93, 104, 107.

226 APK, AMC, sygn. 151.

227 APK, KGK, sygn. 2804.

228 APK, Urząd Wojewódzki Kielecki I 1918-1939, sygn. 4083, 4110, 4123, 4168, 4186.

229 Tamże, sygn. 1603, 1619.

230 Tamże, sygn. 4978, 5281, 5786, 5951.

231 Tamże, sygn. 13926.

232 Tamże, sygn. 17259,17260.

233 Tamże, sygn. 19372.

234 Tamże, sygn. 17511, 17560, 17561, 17828,17829, 18138, 18309, 18311, 18905, 18929.

ruinach zamku, kościele parafialnym, zabudowaniach poklasztornych, Niemczówce²³⁵. Zespół *Urząd Wojewódzki Kielecki I* obrazuje także dzieje chęcińskiej straży pożarnej²³⁶.

Duża ilość jednostek aktowych w zespole *Starostwo Powiatowe Kieleckie I* dotyczy Chęcin. Wśród nich największą grupę stanowią akta żydowskiej gminy wyznaniowej w Chęcinach. Są to przede wszystkim budżety²³⁷, listy składek na rzecz gminy²³⁸ oraz akta wyborów do Zarządu Gminy, w tym lista wyborców²³⁹ i szkoły żydowskiej²⁴⁰. Pozostałe posyty stanowią protokoły z posiedzeń Zarządu Gminy i jej lustracji, skargi na pracowników gminy oraz sprawy uboju rytualnego z cennikiem opłat za usługę w odniesieniu do poszczególnych zwierząt²⁴¹. Znacznie słabiej w zespole *Starostwo Powiatowe Kieleckie I* zilustrowane są dzieje chęcińskiej parafii. Zachowały się jedynie akta wyborów członków dozoru kościelnego parafii Chęciny²⁴² oraz uchwały zebrań parafialnych²⁴³. Ochronie zabytków chęcińskich, w tym zamku i budynków poklasztornych, poświęcone są trzy jednostki²⁴⁴. W omawianych aktach można znaleźć szereg informacji o rozmaitych instytucjach, organizacjach i związkach funkcjonujących w Chęcinach w okresie międzywojennym takich jak: Towarzystwo Opieki nad Miejscowymi Zabytkami²⁴⁵, Biblioteka Żydowska²⁴⁶, Klub Towarzyski²⁴⁷, Stowarzyszenie Kupców Żydowskich²⁴⁸, Związek Zawodowy Robotników Przemysłu Odzieżowego²⁴⁹, Związek Rzeźnicki²⁵⁰, Związek Zawodowy Robotników Niefachowych²⁵¹, Związek Zawodowy Rzemieślników Żydów²⁵², Stowarzyszenie Spożyców²⁵³, Cech Szewców²⁵⁴, Cech Skombinowany²⁵⁵, Żydowskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Tarbut”²⁵⁶ oraz Centralna Organizacja Żydów Ortodoksów – Chęciński Oddział Prowincjonalny²⁵⁷. Trzy jednostki to rejestry poborowych (rocznik 1915, 1916 i 1918)²⁵⁸. Sprawy wyborów do rady miejskiej są udokumentowane przez 5 jednostek aktowych²⁵⁹. Zachowały się także listy rejestracyjne kandydatów na wyjazd sezonowy do Niemiec w gm. Chęciny za rok 1927²⁶⁰. Do badań nad dziejami Chęcin w okresie międzywojennym znaczenie mogą mieć też statystyka produkcji rolnej z roku

235 Tamże, sygn. 21428.

236 Tamże, sygn. 3827.

237 APK, Starostwo Powiatowe Kieleckie 1919-1939 (dalej: SPK I), sygn. 1823-1842.

238 Tamże, sygn. 1843-1858.

239 Tamże, sygn. 1816-1821.

240 Tamże, sygn. 1645.

241 Tamże, sygn. 1822, 1859, 1860.

242 Tamże, sygn. 1726.

243 Tamże, sygn. 1727.

244 Tamże, sygn. 1657, 1658, 1700.

245 Tamże, sygn. 470.

246 Tamże, sygn. 476.

247 Tamże, sygn. 545.

248 Tamże, sygn. 665.

249 Tamże, sygn. 680.

250 Tamże, sygn. 689.

251 Tamże, sygn. 690.

252 Tamże, sygn. 696; zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Ustawa_Zwiazku_Zawodowego_Rzemieslnikow_Zydowskich_w_Checinach_z_1920_r,gid,315347,cid,6202.htm

253 APK, SPK I, sygn. 789.

254 Tamże, sygn. 2359.

255 Tamże, sygn. 2371.

256 Tamże, sygn. 460.

257 Tamże, sygn. 626.

258 Tamże, sygn. 2119, 2143, 2166, 2780.

259 Tamże, sygn. 2763, 2780, 2781, 2989.

260 Tamże, sygn. 1235.

1929²⁶¹, wykaz sklepów²⁶², zakładów i warsztatów²⁶³ oraz fabryk i przedsiębiorstw²⁶⁴ na terenie miasta Chęciny. Niewielką grupę stanowią akta dotyczące budownictwa i gospodarki komunalnej. Wśród nich wymienić trzeba akta komisji budowlanej w Chęcinach²⁶⁵, projekty poczty²⁶⁶ i domu Różyckiego²⁶⁷ oraz wykaz studni na terenie miasta²⁶⁸. Na koniec wspomnieć trzeba akta dotyczące zmiany granic gminy miejskiej w Chęcinach (w tym plan administracyjny Chęciny z 1934 z zaznaczonymi terenami do przyłączenia i projekt rozbudowy miasta)²⁶⁹, spraw nadużyć służbowych w gminie Chęciny²⁷⁰, straży pożarnej²⁷¹ oraz wykazy delegatów w gminie Chęciny do Sejmiku Powiatowego²⁷². Rzeczą jasną jest, że informacje poświęcone miastu mogą znajdować się w dziesiątkach czy może setkach rozmaitych wykazów, rejestrów, sprawozdań itp.²⁷³

Statystyczny i zwięzły obraz Chęciny w okresie dwudziestolecia przedstawiają dwie księgi opisowe miasta – jedna z 1926 r., druga z 1936 r. wchodzące w skład zespołu *Wydział Powiatowy w Kielcach*²⁷⁴.

Różnorodnie treściowo są materiały wytworzone przez Magistrat Chęciny i Zarząd Miejski w okresie międzywojennym, a znajdujące się w *Aktach miasta Chęciny*²⁷⁵. Znaleźć tu można dokumentację dotyczącą rozbudowy miasta²⁷⁶, jego elektryfikacji²⁷⁷, budownictwa i komunikacji²⁷⁸ (w tym także projekty domów)²⁷⁹, oświaty i kultury (budżet szkoły na rok 1931-1932, materiały dotyczące organizacji różnych imprez, przedstawień i wycieczek)²⁸⁰, kwestii zdrowotnych²⁸¹, spraw handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa (min. wykazy rzeźników, wykazy cen, arkusze statystyczne produkcji rolnej)²⁸² oraz funkcjonowania miejskiej administracji²⁸³, a także projekt miejskiego rurociągu²⁸⁴. Szereg interesujących informacji o sytuacji politycznej i społeczno ekonomicznej znajduje się w jednostce *Uchwały i postanowienia Rady Miejskiej Miasta Chęciny z lat 1917-1918*²⁸⁵. Charakterystykę pracy Rady Miejskiej i jej komisji zawierają protokoły z wizytacji władz miejskich i zarządzenia polustracyjne²⁸⁶. Cztery jednostki to akta osobowe weterynarzy rzeźni miejskiej, sekretarza

261 Tamże, sygn. 2674, 2675.

262 Tamże, sygn. 2635.

263 Tamże, sygn. 2446.

264 Tamże, sygn. 1405, 2405.

265 Tamże, sygn. 3464.

266 Tamże, sygn. 3447a.

267 Tamże, sygn. 3481.

268 Tamże. 3603.

269 Tamże, sygn. 110.

270 Tamże, sygn. 3015.

271 Tamże, sygn. 606, 607.

272 Tamże, sygn. 2734, 2735.

273 Przykładowo informacji na temat międzywojennych Chęciny dostarczyć mogą sprawozdania sytuacyjne Starosty Kieleckiego – zob. min. APK, SPK I, sygn. 219, k. 44; sygn. 210, 211, 212, 216, 218, 219; sprawozdania policyjne – APK, SPK I, sygn. 309, k. 13; sprawozdania ze stanu bezpieczeństwa – APK, SPK I, sygn. 220.

274 APK, Wydział Powiatowy w Kielcach 1918-1939, sygn. 12, 13.

275 Szerzej zob. S. Marcinkowski, *Akta miasta*, s. 119-121.

276 APK, AMC, sygn. 72, 73.

277 Tamże, sygn. 76.

278 Tamże, sygn. 84-87.

279 Tamże, sygn. 88, 89.

280 Tamże, sygn. 78-81.

281 Tamże, sygn. 82, 83.

282 Tamże, sygn. 90-92.

283 Tamże, sygn. 69-71, 74, 75, 77.

284 Tamże, sygn. 167.

285 Tamże, sygn. 65.

286 Tamże, sygn. 66, 67, 68.

magistratu i miejskiego technika²⁸⁷.

Efektom działania międzywojennego wymiaru sprawiedliwości w Chęcinach są zespoły: *Sąd Pokoju w Chęcinach z lat 1917-1928*²⁸⁸ i *Sąd Grodzki w Chęcinach z lat 1929-1939*²⁸⁹. Jednostki wchodzące w ich skład to repertoria i skorowidze oraz akta spraw spadkowych.

Karne Najbardziej znaną instytucją międzywojennych Chęcin było Więzienie Karne. Pozostałe po nim archiwalia to przede wszystkim akta osobowe więźniów²⁹⁰ oraz dokumentacja personelu więziennego²⁹¹. Spora grupa akt dotyczy pracy więziennej, kwestii budżetowych i gospodarczych (żywienie więźniów, w tym jadłospisy miesięczne, inwentarze ruchomości, ogrzewanie, oświetlenie)²⁹², a także lecznictwa i stanu sanitarnego²⁹³, nauki osadzonych²⁹⁴. Kolejną część dokumentacji stanowią akta traktujące o transporcie skazańców, ich uciezkach, zwolnieniach i pozostawionych w depozycie przedmiotach²⁹⁵ oraz sprawozdania dotyczące ruchu więźniów i wykazy więźniów²⁹⁶. Zachowały się także Okólniki Ministra Sprawiedliwości²⁹⁷, rozkazy Naczelnika Więzienia²⁹⁸, raporty o stanie więzienia i sprawozdania z działalności²⁹⁹ oraz akta dotyczące organizacji więzienia³⁰⁰ i dziennik korespondencyjny³⁰¹.

Budowę szkoły w Chęcinach w latach 1938-1939 dokumentuje jeden poszyt w aktach *Inspektoratu Szkolnego Kieleckiego 1922-1939*³⁰².

Kilka jednostek aktowych to spuścizna Banku Handlowo-Spółdzielczego w Chęcinach. Są to przede wszystkim księgi kasowe i inkasowe oraz akta administracyjne i inwentarz³⁰³.

Statut Cechu Szewców z załączonym zatwierdzeniem przez wojewodę kieleckiego dra Kroebła z 1930 r.³⁰⁴, księgi protokołów wyzwolin na majstrów i czeladników z lat 1922-1927³⁰⁵, księga kasowa cechu z lat 1922-1931³⁰⁶, projekt ustawy rzemieślniczej Cechu Szewskiego w Chęcinach z 1924 r.³⁰⁷ oraz uchwały Zjazdu Rzemiosła Polskiego z 1927 r.³⁰⁸ to dokumentacja tworząca zespół *Cech Szewski w Chęcinach*. W jednostce zatytułowanej *Akta Zgromadzenia Cechu Szewskiego w Chęcinach* kryją się przede wszystkim próśby o wyzwolenie na majstra lub czeladnika³⁰⁹.

Jedną jednostkę aktową w zespole *Urząd Parafialny w Chęcinach* stanowi korespondencja Urzędnika Stanu Cywilnego w Chęcinach dotycząca wydawania odpisów

287 Tamże, sygn. 162-166.

288 APK, Sąd Pokoju w Chęcinach, sygn. 1-448.

289 APK, Sąd Grodzki w Chęcinach 1929-1939, sygn. 1-211.

290 APK, Więzienie Karne w Chęcinach (dalej WKC), sygn. 99-322, 377-390.

291 Tamże, sygn. 18-21, 28-30, 323-327, 331-335, 337-376.

292 Tamże, sygn. 24-28, 31-47, 49-82, 85, 336;

zob. http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Jadlospis_miesieczny_wiezienia_w_Checinach_z_1921_r_gid,315382,cid,6202.htm

293 APK, WKC, sygn. 83, 84, 86, 87.

294 Tamże, sygn. 86, 87.

295 Tamże, sygn. 89, 90, 92-98, 329, 330.

296 Tamże, sygn. 11-16, 48, 78, 91.

297 Tamże, sygn. 1-3.

298 Tamże, sygn. 4-8.

299 Tamże, sygn. 9, 10, 22, 23.

300 Tamże, sygn. 17.

301 Tamże, sygn. 328.

302 APK, Inspektorat Szkolny Kielecki 1922-1939, sygn. 26.

303 APK, Bank Handlowo-Spółdzielczy w Chęcinach, sygn. 1-6.

304 APK, CSC, sygn. 1.

305 Tamże, sygn. 4, 5.

306 Tamże, sygn. 7.

307 Tamże, sygn. 8.

308 Tamże, sygn. 9.

309 Tamże, sygn. 6.

aktów urodzeń, małżeństw i zgonów³¹⁰.

Akta hipoteczne nieruchomości chęcińskich, zarówno prywatnych jak i państwowych, czy też należących do zakładów przemysłowych (Zakłady Wapienne) znajdują się w zespole *Hipoteka powiatu kieleckiego*³¹¹.

Listę archiwaliów do dziejów Chęcin w okresie międzywojennym zamykają dwie znajdujące się w zespole akt „*Radostowa*” - *Świętokrzyski Miesięcznik Ilustrowany* fotografie przedstawiające ruiny zamku z widocznymi uszkodzeniami powstałymi w wyniku działań wojennych w czasie I wojny światowej³¹².

5. Okres okupacji hitlerowskiej

Niezwykle mało materiałów archiwalnych z czasów okupacji zachowało się w Archiwum Państwowym w Kielcach. Nic zatem dziwnego, że słabo udokumentowana jest także historia Chęcin w tym okresie.

O wydarzeniach w Chęcinach w latach okupacji hitlerowskiej informuje „Kwestionariusz w sprawie wydarzeń historycznych na terenie województwa kieleckiego w latach 1939-1945”³¹³ znajdujący się w aktach *Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego* z lat 1945-1950.

W *Aktach miasta Chęciny*³¹⁴ zachowały się budżety i sprawozdania rachunkowe, a także informacje dotyczące kontroli zakładów handlowych³¹⁵.

Chęcińskie szkolnictwo jawne i tajne w czasie II wojny światowej badać można dzięki ankietom przeprowadzonym tuż po zakończeniu wojny, a znajdującym się w aktach *Inspektoratu Szkolnego Kieleckiego*. Druk ankiety składał się z kilku części. Pierwsza z nich, poświęcona nauczaniu jawnemu, informowała o nazwie szkoły, liczbie uczniów, absolwentów i nauczycieli, o programach i metodach nauczania, zaopatrzeniu w podręczniki i pomoce szkolne, sytuacji lokalowej, ingerencji władz okupacyjnych w kwestie szkolne. Kolejna część ankiety dotyczyła tych samych zagadnień w odniesieniu do szkolnictwa tajnego. Dwie ostatnie części dokumentu poświęcono budynkom szkolnym, liczbie sal, umeblowaniu, rozmiarom zniszczeń i obecnym potrzebom³¹⁶.

Spuścizną Sądu Grodzkiego, funkcjonującego w Chęcinach w latach 1940-1944, są: repertoria i skorowidze spraw karnych i cywilnych³¹⁷ oraz akta spraw cywilnych³¹⁸ i karnych³¹⁹.

W zespole *Urząd Szkolny Kielecki* jedna teczka poświęcona jest sprawie zamku chęcińskiego³²⁰. Zgromadzone w niej dokumenty dotyczą wydobycia kamienia na Górze Zamkowej przez austriacką firmę Schalinger. Ponieważ intensywna eksploatacja zaczęła zagrażać ruinom zamku, Szefer dystryktu radomskiego w piśmie do Starostwa Powiatowego Kieleckiego z dnia 29 kwietnia 1941 r. zabronił prowadzenia dalszych prac, uznając

310 APK, UPC, sygn. 5.

311 APK, Hipoteka powiatu kieleckiego, sygn. 2, 66, 99, 496, 601, 711, 729, 735, 736, 744, 745.

312 APK, „*Radostowa*” - *Świętokrzyski Miesięcznik Ilustrowany*, sygn. 16, 156.

313 APK, *Urząd Wojewódzki Kielecki 1944-1950* (dalej: UWK II), sygn. 2179, k. 12, 12v.

314 Szerzej zob. S. Marcinkowski, *Akta miasta*, s. 121.

315 APK, AMC, sygn. 93-96.

316 Inspektorat Szkolny w Kielcach 1945-1950 (dalej: ISK II), sygn. 62, 173, s. 101-106; zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Ankieta_dotyczaca_szkolnictwa_w_Checinach_w_czasie_okupacji_hitlerowskiej_z_1946_r,gid,315418,cid,6202.htm

317 APK, Sąd Grodzki w Chęcinach 1940-1944, sygn. 1-3.

318 Tamże, sygn. 4-51.

319 Tamże, sygn. 52-55.

320 APK, *Urząd Szkolny Kielecki*, sygn. 96.

pozostałości zamku za pomnik i zabytek³²¹.

W *Zbiorze Zbigniewa Nosala* odnaleziono z kolei cztery fotografie wykonane na początku sierpnia 1944 r. przedstawiające drużynę partyzancką z Chęcín w tym min. Henryka Ruczajewskiego, Henryka Ziółkowskiego, Józefa Petelickiego, Henryka Chłopka, Bonifacego Gruszkę³²².

6. Okres po 1944 r.

Wiadomości o Chęcínach w wyżej wymienionym okresie dostarczają akta *Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego* z lat 1944-1950. W zespole tym znalazła się dokumentacja dotycząca zagospodarowania Góry Zamkowej w Chęcínach obejmująca min. umowę dzierżawy części góry, celem założenia parku, plan sytuacyjny góry, plan rezerwatu Góra Zamkowa³²³, uznania ruin zamku jako mających wartość artystyczną, spis zdawczo-odbiorczy rezerwatu wraz z ruinami, projekt dojazdu do pozostałości warowni³²⁴. Dwie jednostki w aktach *Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego II* stanowią plany gmachu poklasztornego i byłego więzienia w Chęcínach (przekroje, elewacje, rzuty poziome budynków gospodarczych) oraz umowa najmu, opis zabudowań poklasztornych, szczegółowy program robót, kosztorys prac adaptacyjnych³²⁵. Z innych akt, dotyczących Chęcín, w omawianym zespole wymienić jeszcze trzeba akta wywłaszczenia gruntów pod budowę szkoły powszechnej³²⁶, korespondencję w sprawie powiększenia zakładu Mechanicznego Warsztatu Obróbki drewna w Chęcínach w latach 1945-1947³²⁷, projekt techniczny tartaku (1947-1950)³²⁸, akta pomiarowe Chęcín (1946-1950)³²⁹, zestawienie dochodów i wydatków budżetowych z lat 1949-50³³⁰ oraz najlichniesze materiały obrazujące działalność Zakładów Wapiennych w Chęcínach (projekty techniczne, plany sytuacyjne, budynków, pieca, wapienników; sprawozdania statystyczne z produkcji i stan zatrudnienia)³³¹. Przyczynkiem do badań nad rozwojem przestrzennym miasta mogą stać się akta dotyczące rozszerzenia granic miasta pod koniec lat 40 XX w. zawierające dwa plany obszaru miasta Chęcín³³².

Znacznie uboższy w informacje na temat Chęcín jest zespół *Starostwo Powiatowe Kieleckie II* z lat 1945-1950. Nie licząc zatwierdzenia projektów technicznych budynku tartaku, młyna elektrycznego i glemplarni³³³ informacje do dziejów miasteczka w okresie budowania i umacniania władzy ludowej w Polsce znajdują się w dziesiątkach wykazów, rejestrów i sprawozdań znajdujących się w wyżej wymienionym zespole³³⁴.

Jeszcze mniej informacji o powojennych Chęcínach dostarczają akta *Wydziału Powiatowego w Kielcach* z lat 1944-1950. Zachowane materiały to wyłącznie budżety i sprawozdania budżetowe Zarządu Miejskiego w Chęcínach³³⁵.

321 Tamże, s. 29.

322 APK, Zbiór Zbigniewa Nosala, sygn. 5.

323 APK, UWK II, sygn. 209, s. 84-126.

324 Tamże, sygn. 215.

325 Tamże, sygn. 213, 228.

326 Tamże, sygn. 198.

327 Tamże, sygn. 2495.

328 Tamże, sygn. 2496.

329 Tamże, sygn. 3678.

330 Tamże, sygn. 817.

331 Tamże, sygn. 2553-2564, 2946, 2947.

332 Tamże, sygn. 567, s. 60, 61, 62, 63.

333 APK, Starostwo Powiatowe Kieleckie 1945-1950 (dalej SPK II), sygn. 124-126.

334 Przykładowo: sprawozdania starosty kieleckiego (APK, SPK II, sygn. 8, 9, 11), sprawozdania i raporty Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Kielcach (APK, SPK II, sygn. 60-62) i innych (APK, SPK II, sygn. 24, 34, 36, 53, 57, 100, 101).

335 APK, Wydział Powiatowy w Kielcach 1945-1950, sygn. 176, 179, 190, 208, 216, 228, 234, 250.

W aktach *Powiatowej Rady Narodowej w Kielcach* natrafiono na protokoły z posiedzeń i uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Chęcinach oraz sprawozdania z działalności z lat 1945-1950³³⁶, sprawozdania z działalności MRN w Chęcinach z lat 1946-48³³⁷ oraz protokoły z sesji GRN i posiedzeń Prezydium w Chęcinach 1948-1949³³⁸.

Znajdujące się w zespole *Akta miasta Chęciny* materiały z lat 1945-1950³³⁹ to przede wszystkim protokoły z posiedzeń i księgi uchwał Miejskiej Rady Narodowej³⁴⁰ oraz Zarządu Miejskiego³⁴¹, budżety³⁴², Dzienniki-Główna³⁴³, roczne sprawozdania rachunkowe³⁴⁴, księgi biercze podatku gruntowego³⁴⁵ oraz akta kontroli wewnętrznej³⁴⁶. Pozostałą dokumentację stanowią księgi kontroli ruchu ludności z lat 1948-1950³⁴⁷, rejestr mieszkańców z 1950 r.³⁴⁸, rejestr domów w mieście z 1947 r.³⁴⁹, projekty domów mieszkalnych³⁵⁰, projekt rzeźni miejskiej³⁵¹ i akta dotyczące budownictwa³⁵² dróg i placów³⁵³. Jedną jednostkę stanowią wykazy strat wojennych i przesiedleń na zachód³⁵⁴.

Ogromnym problemem dla władz Chęcin było zabezpieczenie i zagospodarowanie opuszczonego majątku żydowskiego. W aktach *Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Kielcach* zachowało się ponad trzydzieści jednostek stanowiących akta spraw zabezpieczenia, opieki, kontroli i sporządzenia inwentarza oraz oddawania w dzierżawę majątków opuszczonych, głównie żydowskich w Chęcinach³⁵⁵.

Skromny objętościowo, bo liczący trzy jednostki zespół *Gimnazjum Miejskie w Chęcinach* z lat 1945-1946, stanowią: księga ocen, protokoły koła rodziców i dokumenty uczniów (świadectwa szkolne, świadectwa urodzenia) oraz nauczycieli, a także „akta szkolne”, czyli korespondencja z Kuratorium Okręgu Szkolnego, okólniki Kuratorium, Zarządzenia Ministra Oświaty, wykazy statystyczne gimnazjum³⁵⁶.

Ilustracją funkcjonowania szkoły powszechnej z kolei są: sprawozdanie z działalności tejże placówki za rok 1945³⁵⁷ oraz formularze sprawozdawczo-statystyczne (za rok szkolny 1947/48)³⁵⁸ w zespole *Inspektorat Szkolny Kielecki 1945-1950*.

Chęciński, powojenny wymiar sprawiedliwości reprezentują akta Sądu Grodzkiego w Chęcinach z lat 1945-1946. Zachowały się wyłącznie akta spraw cywilnych (przywrócenie posiadania, dział spadku, wyjście z niepodzielności, eksmisje, wprowadzenie w posiadanie domu, gruntu, stwierdzenie zgonu)³⁵⁹.

336 APK, Powiatowa Rada Narodowa w Kielcach, sygn. 17.

337 Tamże, sygn. 58.

338 Tamże, sygn. 18.

339 Szerzej. Zob. S. Marcinkowski, *Akta miasta*, s. 121, 122.

340 APK, AMC, sygn. 97-100, 153.

341 Tamże, sygn. 101-104.

342 Tamże, sygn. 106-113.

343 Tamże, sygn. 114-117, 154.

344 Tamże, sygn. 118-122, 160.

345 Tamże, sygn. 123-126, 157-159.

346 Tamże, sygn. 105.

347 Tamże, sygn. 128-130.

348 Tamże, sygn. 156.

349 Tamże, sygn. 131.

350 Tamże, sygn. 132-136, 168, 169, 171, 172.

351 Tamże, sygn. 161.

352 Tamże, sygn. 152, 155.

353 Tamże, sygn. 127.

354 Tamże, sygn. 170.

355 APK, Okręgowy Urząd Likwidacyjny w Kielcach, sygn. 318-353.

356 APK, Gimnazjum Miejskie w Chęcinach, sygn. 1, 2, 3.

357 APK, Inspektorat Szkolny Kielecki 1945-1950, sygn. 86, s. 90, 91.

358 Tamże, sygn. 98, s. 1-8.

359 APK, Sąd Grodzki w Chęcinach 1945-1946, sygn. 1-73.

W zespole *Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach* w części wytworzonej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znajdują się dokumentacja obiektów zabytkowych w Chęcinach: budynków należących do sióstr bernardynek³⁶⁰, kościoła parafialnego³⁶¹, zabudowań pofranciszkańskich³⁶², synagogi³⁶³, układu urbanistycznego miasta³⁶⁴, ruin zamku³⁶⁵ i budynku Niemczówki³⁶⁶. Natomiast w dokumentacji, której twórcą jest Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury PWRN w Kielcach, odnaleźć można projekty przebudowy szkoły podstawowej z 1953 r. (plan sytuacyjny, przekroje, elewacje budynku, rzuty poszczególnych kondygnacji, projekty instalacji wodociągowo-kanalizacyjnej i centralnego ogrzewania)³⁶⁷. W oparciu o akta Urzędu Spraw Wewnętrznych PWRN w Kielcach prześledzić można wywłaszczenia nieruchomości miejskich na potrzeby: Zakładów Kamienia Budowlanego w Kielcach³⁶⁸, Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”³⁶⁹, Dyrekcji Inwestycji Miejskich w Kielcach³⁷⁰, Wojewódzkiego Zarządu Dróg Publicznych w Kielcach³⁷¹, Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Kielcach³⁷² oraz Centrali Przemysłu Ludowego i Artystycznego³⁷³.

Najliczniej zachowanymi materiałami poświęconymi Chęcinom w zespole *Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Kielcach* są protokoły z posiedzeń i sesji Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chęcinach³⁷⁴, protokoły z posiedzeń i sesji Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Chęcinach³⁷⁵, wykazy członków Rady, Prezydium i Komisji³⁷⁶, kwestionariusze radnych Rady Miasta i Gminy³⁷⁷, plany gospodarcze miasta³⁷⁸ i gminy³⁷⁹, budżety miasta³⁸⁰ i gromady³⁸¹, protokoły i zarządzenia pokontrolne PMRN i PGRN w Chęcinach³⁸². Dwie jednostki to odszkodowania za straty powstałe przy budowie linii elektrycznej³⁸³. W zespole *Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Kielcach* najciekawszymi aktami wydają się być plan uporządkowania Chęcin z 1956 r. zawierający opis kondycji miasta oraz projekt uporządkowania śródmieścia, ulic, placów, elewacji budynków, studni oraz zadrzewienia miasteczka³⁸⁴. Jedną z jednostek przynosi szereg danych o Chęcinach (zestawienia wszystkich zakładów pracy, instytucji, urzędów społecznych, politycznych, dane statystyczne: liczba i struktura ludności, powierzchnia, zabudowa)³⁸⁵. Osobną grupę stanowią mapy sytuacyjno

360 APK, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach (dalej: PWRN), Wojewódzki Konserwator Zabytków, sygn. 36.

361 Tamże, sygn. 37.

362 Tamże, sygn. 38.

363 Tamże, sygn. 39.

364 Tamże, sygn. 40.

365 Tamże, sygn. 41.

366 Tamże, sygn. 42.

367 APK, PWRN, Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury, sygn. 252-254, 441.

368 APK, PWRN, Urząd Spraw Wewnętrznych, sygn. 2769, 3330.

369 Tamże, sygn. 2914, 2158.

370 Tamże, sygn. 3121.

371 Tamże, sygn. 1265.

372 Tamże, sygn. 106.

373 Tamże, sygn. 400.

374 Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 758-761, 763-774.

375 Tamże, sygn. 925-940.

376 Tamże, sygn. 762.

377 Tamże, sygn. 1968, 1969.

378 Tamże, sygn. 2138.

379 Tamże, sygn. 2148.

380 Tamże, sygn. 2412-2426.

381 Tamże, sygn. 2489-2491.

382 Tamże, sygn. 2251, 2252, 2262.

383 Tamże, sygn. 3010, 3011.

384 Tamże, sygn. 2078.

385 Tamże, sygn. 2192.

wysokościowe Chęciny i okolic przedstawiające rzeźbę terenu, zabudowania, sieć komunikacyjną, grunty orne i łąki, gleby³⁸⁶.

Drugim kluczowym zespołem dla tego okresu jest *Rada Narodowa Miasta i Gminy w Chęcinach*. Największą jego część stanowią protokoły z sesji GRN³⁸⁷, protokoły z posiedzeń Prezydium GRN³⁸⁸ oraz protokoły z posiedzeń poszczególnych komisji GRN³⁸⁹. Z innych istotniejszych materiałów wymienić trzeba uchwały Rady³⁹⁰.

Bogatym źródłem do dziejów Chęcin w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. są niewątpliwie akta *Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chęcinach*. W zespole tym najliczniejszą grupą są protokoły Zarządu Miejskiego i PMRN w Chęcinach³⁹¹, protokoły z sesji Rady Narodowej Miasta i Gminy (1973)³⁹², uchwały PMRN, ich realizacja i kontrola³⁹³. W tym miejscu wymienić należy materiały dotyczące organizacji PMRN³⁹⁴, plany pracy³⁹⁵, sprawy osobowe Prezydium³⁹⁶ i akta poszczególnych komisji wchodzących w skład PMRN w Chęcinach³⁹⁷. Kilkanaście jednostek to budżety miasta³⁹⁸. Ważnym dokumentem w omawianym zespole jest Projekt Uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach w sprawie określenia kierunków rozwoju gospodarczego (aktywizacji) m. Chęciny w województwie kieleckim z 1959 r.³⁹⁹ Do interesujących materiałów należą również: protokół z badania aktywizacji miasta Chęciny (1965 r.)⁴⁰⁰, plany gospodarcze z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych⁴⁰¹, program rozwoju miasta na lata 1966-1970⁴⁰². Bardzo ciekawe są też akta traktujące o obchodach w 1962 r. Dni Chęciny i Ziemi Kieleckiej⁴⁰³. Dwa posyty stanowią dokumentację domu zabytkowego mieszczkańskiego Niemczówka z lat 1955-62 (obliczenia statystyczne i projekty techniczne)⁴⁰⁴. W aktach *Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chęcinach* odnaleźć można również: Projekt techniczno-robotniczy wodociągu z 1964 r. (a w nim projekt źródła ulicznego)⁴⁰⁵, projekt techniczny Placu 2 Czerwca (1963 r.)⁴⁰⁶, inwentaryzację budynku poklasztornego z 1965 r.⁴⁰⁷, czy dokumentację terenów zielonych⁴⁰⁸, w tym plan Chęciny z 1968 r. wykonany na kalce z naniesionymi parkami i zieleńcami⁴⁰⁹. W tej części zespołu znalazły się również metryki ulic, dróg i placów

386 Tamże, sygn. 3217, 3221, 3228-3233.

387 APK, Rada Narodowa Miasta i Gminy w Chęcinach, sygn. 1-16, 53.

388 Tamże, sygn. 17-27, 55.

389 Tamże, sygn. 28-36, 57.

390 Tamże, sygn. 48-52.

391 APK, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chęcinach (dalej: PMRNC, sygn. 1, 72-81, 83, 84, 91-106, 175.

392 Tamże, sygn. 151.

393 Tamże, sygn. 71, 82, 86, 88, 89.

394 Tamże, sygn. 63, 70, 189, 192.

395 Tamże, sygn. 85.

396 Tamże, sygn. 107, 108, 109, 110, 111.

397 Tamże, sygn. 62, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 176, 177, 178, 179, 180.

398 Tamże, sygn. 132-150, 182.

399 Tamże, sygn. 87; zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Plan_aktywizacji_Checin_z_1959_r,gid,315402,cid,6202.htm

400 APK, PMRNC, sygn. 2.

401 Tamże, sygn. 126-129, 131, 174.

402 Tamże, sygn. 130.

403 Tamże, sygn. 3.

404 Tamże, sygn. 17, 18.

405 Tamże, sygn. 12.

406 Tamże, sygn. 14.

407 Tamże, sygn. 19.

408 Tamże, sygn. 10, 187, 188.

409 Tamże, sygn. 11.

zawierające dokumentację techniczną i przekroje poprzeczne⁴¹⁰. Kilka jednostek dotyczy nieruchomości miejskich (nieruchomości opuszczonych⁴¹¹, spraw wywłaszczeniowych⁴¹², wydawania decyzji zmian we władaniu gruntami w mieście Chęcinach⁴¹³, sprzedaży i dzierżawy wieczystej nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa⁴¹⁴, wypisy aktów notarialnych dotyczących nieruchomości w mieście Chęcinach⁴¹⁵). W zespole tym można znaleźć także mapy klasyfikacyjne gruntów i rejestry wymiarowe podatku⁴¹⁶ oraz materiały odnośnie spraw mieszkaniowych⁴¹⁷. Pozostałe akta to: składy osobowe Komisji Rady Miasta i gminy⁴¹⁸, protokoły z zebrań wiejskich⁴¹⁹, posiedzenia zespołów aktywu miejskiego⁴²⁰, interpelacje i postulaty radnych⁴²¹, akta dotyczące komitetów blokowych⁴²², kontroli i zarządzeń pokontrolnych⁴²³, spotkań radnych z wyborcami⁴²⁴, sprawozdania statystyczne⁴²⁵ oraz zestawienie danych administracyjnych dotyczących miasta⁴²⁶. Niewiele jednostek dotyczy kwestii zdrowia (sprawozdania z wykonania planu zatrudnienia i funduszu płac w placówkach służby zdrowia⁴²⁷) oraz kultury i sztuki (sprawozdanie z lustracji biblioteki, dane dotyczące sal widowiskowych⁴²⁸).

Liczne materiały znajdujące się w aktach *Wojewódzkiego Związku Spółdzielni Pracy w Kielcach* dotyczą kwestii spółdzielczości pracy. Są tam akta Spółdzielni Pracy Szewców w Chęcinach, Rejonowej Spółdzielni Pracy Usługowo-Wytwórczej w Chęcinach, Spółdzielni Pracy „Grys”, Spółdzielni Pracy Kamieniarzy „Skałka”, Spółdzielni Pracy Szewców i Kamaszników, Powiatowej Spółdzielni Pracy Usług Wielobranżowych. Zachowały się przede wszystkim plany kosztów, plany techniczno-ekonomiczne i sprawozdania⁴²⁹.

W *Zbiorze fotografii* znalazło się kilka pochodzących z lat 1966-1970 zdjęć przedstawiających różne ujęcia ruin chęcińskiego zamku⁴³⁰.

Spuścizną aktową Ośrodka Szkolenia Zawodowego Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa w Chęcinach, funkcjonującego w drugiej połowie XX wieku, są protokoły z kontroli, plany finansowe, sprawozdania GUS, bilanse, preliminarze budżetowe, akta organizacyjne⁴³¹.

Najwięcej bodaj informacji do dziejów Chęcin w latach 70 i 80 XX w. przynoszą akta *Urzędu Miasta i Gminy w Chęcinach*. Znajdują się tu sprawozdania z realizacji uchwał Rady

410 Tamże, sygn. 13.

411 Tamże, sygn. 20-51.

412 Tamże, sygn. 52-54.

413 Tamże, sygn. 56-59.

414 Tamże, sygn. 55.

415 Tamże, sygn. 60, 61.

416 Tamże, sygn. 4-9, 183-185.

417 Tamże, sygn. 15, 16.

418 Tamże, sygn. 64.

419 Tamże, sygn. 65.

420 Tamże, sygn. 90.

421 Tamże, sygn. 66, 190.

422 Tamże, sygn. 152-156, 193.

423 Tamże, sygn. 112-115.

424 Tamże, sygn. 68, 69.

425 Tamże, sygn. 67.

426 Tamże, sygn. 181.

427 Tamże, sygn. 191.

428 Tamże, sygn. 186.

429 *Wojewódzki Związek Spółdzielni Pracy w Kielcach*, sygn. 183, 184, 185, 760, 956-970, 5629, 5630.

430 APK, *Zbiór fotografii*, sygn. 139, 142, 143, 144, 145; zob.

http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Fotografia_zamku_w_Checinach_z_polowy_XX_w,gid,315391,cid,6202.htm

431 APK, *Ośrodek Szkolenia Zawodowego Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa w Chęcinach*, sygn. 1-53.

Miasta i Gminy Chęciny⁴³², materiały dotyczące spraw wyborczych⁴³³, sprawy samorządowe mieszkańców⁴³⁴, protokoły i polecenia z narad Koordynacyjno-Gospodarczych⁴³⁵, protokoły narad pracowników UMiG⁴³⁶, wystąpienia, decyzje i zarządzenia oraz roczne plany działania Naczelnika Urzędu Miasta i Gminy⁴³⁷, roczne plany pracy urzędu⁴³⁸. Niezwykle ciekawymi jednostkami są rozmaite programy rozwoju gospodarczego i kulturalnego miasta i gminy⁴³⁹, plany porządkowania i estetyzacji miasta⁴⁴⁰, materiały dotyczące obchodów 700-lecia Chęcin⁴⁴¹ oraz dni Chęcin⁴⁴², akta dotyczące utworzenia w budynku „Niemczówki” Muzeum Tradycji Górniczych Regionu Chęcińskiego⁴⁴³, akta dotyczące zabytkowego domu i stodoły w Chęcinach⁴⁴⁴, projekty techniczne wodociągu⁴⁴⁵ i podświetlenia ruin zamku⁴⁴⁶, czy w końcu dokumentacja tyżająca się udziału Chęcin w Turnieju Gmin⁴⁴⁷. Historię Chęcin dokumentują także wycinki prasowe⁴⁴⁸, materiały o charakterze monograficznym⁴⁴⁹ oraz charakterystyki społeczno-gospodarcze⁴⁵⁰. Szereg dokumentacji stanowią kwestie gospodarcze: budżety miasta i gminy⁴⁵¹, wykazy gruntów i nieruchomości⁴⁵², finanse i podatki⁴⁵³.⁴⁵⁴

Pozostałość aktowa po Zarządzie Miejsko-Gminnym Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej w Chęcinach to 10 jednostek archiwalnych, które zawierają Protokoły Miejsko - Gminnej Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej⁴⁵⁵, Protokoły Plenum Zarządu Miejsko - Gminnego⁴⁵⁶, Protokoły Prezydium Zarządu Miejsko - Gminnego⁴⁵⁷, akta Miejsko - Gminnej Komisji Rewizyjnej⁴⁵⁸, roczne sprawozdania statystyczne⁴⁵⁹, dokumentacja na temat działalności kół⁴⁶⁰.

Przeprowadzone przez Związek Bojowników o Wolność i Demokrację – Zarząd Wojewódzki w Kielcach na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego stulecia ankiety poświęcone są ruchowi oporu w Chęcinach w okresie okupacji oraz w czasach utrwalania władzy ludowej. Zachowało się pięć takich ankiet⁴⁶¹, których zadaniem było uzyskanie odpowiedzi na pytania o: przebieg działań wojennych we wrześniu 1939 r. na

432 APK, Urząd Miasta i Gminy w Chęcinach, sygn. 1.

433 Tamże, sygn. 2-11.

434 Tamże, sygn. 12-14.

435 Tamże, sygn. 38-59, 61-66.

436 Tamże, sygn. 67-69.

437 Tamże, sygn. 70-72, 72a, 75-87, 101-105.

438 Tamże, sygn. 96-100.

439 Tamże, sygn. 107-109, 180-183.

440 Tamże, sygn. 250, 290.

441 Tamże, sygn. 152, 152a, 153.

442 Tamże, sygn. 195-200.

443 Tamże, sygn. 201.

444 Tamże, sygn. 203, 205.

445 Tamże, sygn. 249.

446 Tamże, sygn. 204.

447 Tamże, sygn. 234.

448 Tamże, sygn. 143-145, 318, 319.

449 Tamże, sygn. 320.

450 Tamże, sygn. 181, 184, 185.

451 Tamże, sygn. 157-167, 335-342.

452 Tamże, sygn. 122-124.

453 Tamże, sygn. 168-179a, 343-350.

454 Tamże, sygn.,

455 APK, Zarząd Miejsko - Gminny Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej w Chęcinach, sygn. 1-3.

456 Tamże, sygn. 4, 5.

457 Tamże, sygn. 6, 7.

458 Tamże, sygn. 8.

459 Tamże, sygn. 9.

460 Tamże, sygn. 10.

461 APK, Związek Bojowników o Wolność i Demokrację, Zarząd Wojewódzki w Kielcach, sygn. 177, s. 1-28.

terenie Chęciny (w tym dane min. o poległych i innych stratach), istnienie organizacji konspiracyjnych na terenie ankietowanej miejscowości (Gwardia Ludowa, Armia Krajowa, Bataliony Chłopskie i inne), działalność dywersyjną, walki partyzanckie, aresztowania i pacyfikacje, hitlerowskie zbrodnie, upamiętnienie miejsc straceń, wyzwolenie przez Armię Radziecką, walki w latach 1945-47 z „bandami reakcyjnymi”. Obok nich odnaleźć można życiorysy i wspomnienia indywidualne członków ruchu oporu⁴⁶² oraz wycinki prasowe⁴⁶³. W zespole *Związek Bojowników o Wolność i Demokrację* materiałem archiwalnym jest też jeden numer miesięcznika społeczno-kulturalnego „Przemiany” z 1978 r. zawierający artykuł Henryka Ziółkowskiego ps. „Lech” – „Ruch oporu w Chęcinach”⁴⁶⁴.

Niezwykle istotne znaczenie dla badaczy dziejów chęcińskich kościołów będą akta *Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach* z lat 1973-1990, a ściślej Wydziału do spraw Wyznań. Jedna jednostka dotyczy budowy plebanii, remontu i prac konserwatorskich w kościele, zakupów materiałów budowlanych, płatności podatku dochodowego przez parafie⁴⁶⁵. Materiały znajdujące się w dwóch pozostałych jednostkach obszernie dokumentują zabiegi i starania o zwrot nieruchomości zakonowi bernardynek⁴⁶⁶ i franciszkanów⁴⁶⁷ (korespondencja mieszkańców miasta, księży z Urzędem Wojewódzkim w Kielcach, NSZZ „Solidarność”, episkopatem Polski, biskupem kieleckim).

Ciekawym obiektem znajdującym się w zespole *Związek Polskich Artystów Plastyków* jest katalog poplenerowej wystawy malarskiej „Plener Chęciny” zorganizowanej w 1975 r. w rocznicę 700-lecia miasta. Na stronie tytułowej tegoż druku zamieszczono nazwiska twórców biorących udział w plenerze. Znajdujące się na kolejnych stronach katalogu czarno-białe fotografie wystawionych prac poprzedzają: krótki rys historyczny miasta autorstwa Eugeniusza Kosika, dwa cytaty z lokalnych gazet, dotyczące obchodów jubileuszowych oraz przedmowa Ireny Wrońskiej-Jaroszowej⁴⁶⁸.

Aktową spuścizną działalności komórki partyjnej w Chęcinach czyli Komitetu Miejsko-Gminnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej jest zespół o tej samej nazwie. Jego lwia, a zarazem najciekawszą część stanowią protokoły posiedzenia Egzekutywy Komitetu Miejsko-Gminnego PZPR z lat 1975-1989⁴⁶⁹. Dość liczną grupę stanowią także protokoły zebrań plenarnych omawianego Komitetu⁴⁷⁰ oraz sprawozdania statystyczne⁴⁷¹. Na kolejnym miejscu wymienić należy dokumentację związaną z działalnością Komisji Rewizyjnej oraz Komisją Kontroli Partyjnej Komitetu Miejsko-Gminnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chęcinach (protokoły posiedzeń, plany pracy)⁴⁷². Pozostałe materiały to protokoły obrad Konferencji Sprawozdawczo-Programowej bądź Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej⁴⁷³.

462 Tamże, s. 31-42.

463 Tamże, s. 29, 30.

464 Tamże, sygn. 178, s. 12, 13.

465 Urząd Wojewódzki w Kielcach 1973-1990, Wydział do spraw wyznań, sygn. 41.

466 Tamże, sygn. 1040.

467 Tamże, sygn. 1041.

468 APK, Związek Polskich Artystów Plastyków. Zarząd Okręgu w Kielcach, sygn.135, s. 7-25; zob. http://checiny.polska.pl/dokumentyarchiwalne/gallery,Katalog_wystawy_malarstwa_Plener_Checiny_z_1975_r,gid,315420,cid,6202.htm

469 APK, Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chęcinach, sygn. 28-55.

470 Tamże, sygn. 13-27.

471 Tamże, sygn. 69-75.

472 Tamże, sygn. 56-68, 82.

473 Tamże, sygn. 1-12.

IV. ZAKOŃCZENIE

W powyższym referacie zaprezentowano i w sposób mniej lub bardziej szczegółowy omówiono materiały archiwalne do dziejów Chęcin znajdujące się w Archiwum Państwowym w Kielcach. Z dokonanej analizy wynika, że bardzo niewiele źródeł zachowało się z okresu staropolskiego. Bardzo bogatą podstawę źródłową mają dziewiętnastowieczne dzieje Chęcin. Takie zespoły jak *Rząd Gubernialny Radomski*, *Rząd Gubernialny Kielecki*, *Naczelnik Powiatu Kieleckiego*, *Zarząd Powiatowy Kielecki*, *Akta miasta Chęcin* czy *Kielecka Dyrekcja Szkolna* w sposób pełny przedstawiają niemal wszystkie aspekty życia miasta i jego mieszkańców w XIX i w początkach XX w. Ubóstwo archiwaliów panuje, jeśli chodzi o okres I wojny światowej. Historię Chęcin w okresie międzywojennym obszernie dokumentują z kolei przede wszystkim akta *Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego I*, *Starostwa Powiatowego Kieleckiego I* i *Akta miasta Chęciny*. Osobny zespół *Więzienie Karne w Chęcinach* daje podstawę do badań nad najbardziej znaną instytucją w mieście w dwudziestoleciu międzywojennym. Bardzo skąpe materiały zachowały się z czasów okupacji. Dzieje miasteczka w dobie PRL poznawać można przede wszystkim dzięki takim zespołom jak *Urząd Wojewódzki Kielecki II*, *Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Kielcach*, a zwłaszcza *Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chęcinach*, *Radzie Narodowej Miasta i Gminy w Chęcinach*, *Urzędowi Miasta i Gminy w Chęcinach* czy *Komitetowi Miejsko-Gminnemu PZPR w Chęcinach*.

Informacje do dziejów Chęcin w XIX i XX stuleciu zawarte są przede wszystkim w aktach administracji państwowej wszystkich szczebli i aktach administracji specjalnej, w mniejszym stopniu zaś w materiałach wytworzonych przez organa wymiaru sprawiedliwości, szkoły czy instytucje gospodarcze.

W zasobie przeważa dokumentacja aktowa, ale odnaleziono też materiały kartograficzne i ikonograficzne (nieliczne fotografie, rysunki, plany i projekty budynków).

Większość omówionych materiałów została spisana w języku polskim. Drugą grupę stanowią akta rosyjskojęzyczne pochodzące z drugiej połowie XIX i początkach XX w. (w tym przede wszystkim takie zespoły jak: *Rząd Gubernialny Kielecki*, *Zarząd Powiatowy Kielecki*, *Urząd Gubernialny Kielecki ds. Włociańskich*, *Komisarz ds. Włociańskich powiatu kieleckiego*, a częściowo także *Akta miasta Chęcin*, *Kielecka Dyrekcja Szkolna* i *Akta Stanu Cywilnego*). Łacinię reprezentują dwa pergaminy (szesnasto- i siedemnastowieczne) oraz kilka dokumentów w Rządzie Gubernialnym Radomskim. Na materiały spisane w języku niemieckim natrafiono także w aktach *Rządu Gubernialnego Radomskiego C. i K. Komendy Powiatowej w Kielcach* oraz *Urzędu Szkolnego Kieleckiego*.

Kończąc omawianie źródeł do dziejów Chęcin podkreślić należy jeszcze raz fakt, że powyższa praca nie wyczerpuje do końca tematu i nie stanowi pełnej i dogłębnej prezentacji, a tym bardziej analizy materiałów archiwalnych do dziejów miasteczka. Szeregu wiadomości i informacji, które mogłyby posłużyć do badania dziejów Chęcin nie da się uchwycić nawet podczas wieloletniej, wnikliwej kwerendy. Większość z nich ukryta jest w dziesiątkach, czy nawet setkach sprawozdań, statystyk, zarządzeń, uchwał, raportów, wykazów itp. znajdujących się w wielkich zespołach wytworzonych głównie przez organy administracji państwowej średniego szczebla (Rząd Gubernialny Radomski, Rząd Gubernialny Kielecki, Urząd Wojewódzki Kielecki I, Urząd Wojewódzki Kielecki II, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, Wojewódzka Rada Narodowa w Kielcach 1944-1950, Wojewódzka Rada Narodowa w Kielcach 1974-1990) czy organach partyjnych (Komitet Wojewódzki PPR w Kielcach, Komitet Wojewódzki PZPR w Kielcach, Komitet Powiatowy PZPR w Kielcach). Skrupulatne poszukiwania utrudnia także, a w niektórych wypadkach wręcz uniemożliwia specyfika poszczególnych zespołów (akta notariuszy, akta sądowe, akta Wojewódzkiej Rady Narodowej) i niedoskonałość pomocy archiwalnych zawierających

nazbyt ogólne tytuły poszczególnych jednostek.

Warto w końcu podnieść kwestię rozproszenia archiwaliów dotyczących Chęciny. Wiele z nich znajduje się także w innych archiwach, w tym przede wszystkim: w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach⁴⁷⁴, Archiwum Głównym Akt Dawnych⁴⁷⁵, Archiwum Akt Nowych⁴⁷⁶, Archiwum Państwowym w Radomiu⁴⁷⁷, Archiwum Państwowym w Lublinie⁴⁷⁸, Archiwum Państwowym w Krakowie⁴⁷⁹. Materiały do historii Chęciny można odnaleźć także w zbiorach: Biblioteki Jagiellońskiej⁴⁸⁰, Biblioteki Czartoryskich⁴⁸¹, Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu⁴⁸² i Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie⁴⁸³. Wspomnieć również należy, że istnieje szereg źródeł drukowanych⁴⁸⁴ oraz wydawnictw źródłowych⁴⁸⁵. Wiele informacji dokumentujących historię miasta przynoszą też

474 Akta parafii Chęciny; Akta konsystorskie parafii Chęciny, Akta konsystorza kieleckiego; zob. D. Olszewski, *Akta Konsystorza Kieleckiego jako podstawa źródłowa do badań nad parafiami i duchowieństwem pierwszej połowy XIX wieku*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 19 (1969) s. 5-30.

475 Przede wszystkim wymienić należy zespoły: Metryka Koronna, Archiwum Skarbu Koronnego, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych; szerzej zob. *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespołach, zespołach*, t. 1 *Archiwa Dawnej Rzeczypospolitej*, red. J. Karwasińska, Warszawa 1975; *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, t. 2 *Epoka porozbiorowa*, red. F. Ramotowska, Warszawa 1998; A. Stebelski, *Źródła do dziejów ziemi kieleckiej w AGAD w Warszawie*, „Pamiętnik Świętokrzyski 1930”, Kielce 1931.

476 Materiałów dotyczących Chęciny szukać trzeba min. w aktach Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego, zespole Komunistyczna Partia Polski, szerzej zob. *Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. M. Motas, Warszawa 1973.

477 Archiwalia dotyczące Chęciny zawarte są w następujących zespołach Archiwum Państwowego w Radomiu: Rząd Gubernialny Radomski, Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej, Siedleckiej Związek Rewizyjny Spółdzielni RP Okręg Kielecki w Radomiu; zob. *Archiwum Państwowe w Radomiu. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. H. Kisiel, Warszawa 1996.

478 W Archiwum Państwowym w Lublinie w zespole Archiwum Korybut Woronieckich z Huszlewa znajdują się ekstrakty z ksiąg grodzkich Chęciny z XVII i XVIII w.; zob. *Archiwum Państwowe w Lublinie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. F. Cieślak, M. Trojanowska, Lublin 1992; <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/iza.php>

479 Archiwum Sanguszków, zob. http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php?l=&mode=show&zespoly_id=29696

480 Biblioteka Jagiellońska, *Acta officii consularis civitatis Chenciniensis an anno 1631 usque ad annum 1649*, rkps 5232; Tamże, *Prothocollon actorum scabinorum Chencininsis 1651-1687*, rkps 5478.

481 Zob. Z. Guldon, J. Muszyńska, *Żydzi i Szkoci*, passim; R. Guldon, *Akta miast*, s. 3, 4.

482 Tamże.

483 Zob. F. Kiryk, *Chęciny w epoce*, passim.

484 J. Chądzyński, *Historyczno-statystyczny opis miast starożytnych w ziemi sandomierskiej leżących*, Warszawa 1855; *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i krajów sąsiednich*, t. 1, red. B. Chlebowski, Warszawa 1890; H. Łabęcki, *Górnictwo w Polsce. Opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego pod względem technicznym, historyczno-statystycznym i prawnym*, t. 1, Warszawa 1841; *Tabella miast, wsi, osad, Królestwa Polskiego, z wyrażeniem ich położenia i ludności alfabetycznie ułożona*, t. 1-2, Warszawa 1827; F. M. Sobieszkański, *Wycieczka archeologiczna w niektóre strony guberni radomskiej odbyta w miesiącu wrześniu 1851 roku*, Warszawa 1851; J. M. Wiślicki, *Opis Królestwa Polskiego pod względem historycznym, statystycznym, rolniczym, fabrycznym, handlowym, zwyczajowym i obyczajowym*, t. 2, cz. 4, Warszawa 1850; M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska*, t. 2, Warszawa 1883.

485 W tym przede wszystkim wymienić trzeba: *Lustracja województwa sandomierskiego 1564-1565*, wyd. W. Ochmański, Wrocław 1963; *Lustracja województwa sandomierskiego 1660-1664*, cz. 1, wyd. H. Oprawko i K. Schuster, Kraków 1971; *Lustracja województwa sandomierskiego 1789*, wyd. H. Madurowicz-Urbańska, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965; *Corpus inscriptionum Poloniae*, t. 1, *Województwo kieleckie*, z. 1. *Miasto Kielce i powiat kielecki*, red. J. Szymański, Kielce 1975; J. Długosz, *Liber Beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 1, w: *Joannis Dlugossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera Omnia*, t. 8, wyd. A. Przeździecki, Kraków 1863; *Jana Łaskiego [...] Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej. T. 1, Obejmujący Archidjakonaty: Gnieźnieński, Uniejowski i Kurzelowski*, oprac. J. Korytkowski, wyd. J. Łukowski, Gniezno 1880; *Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874; *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. 4, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1905-1961; *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. 2, wyd. A. Z. Hencel,

relacje, pamiętniki i wspomnienia⁴⁸⁶.

Omówione archiwalia stanowią niezwykle cenną podstawę źródłową do badań nad stosunkami społeczno-gospodarczymi Chęcín, sytuacją polityczną, kulturalną, życiem codziennym mieszkańców, funkcjonowaniem urzędów i instytucji mających swe siedziby w mieście (więzienie, szkoły, sądy, magistrat) w XIX i XX wieku. Niestety nie wszystkie zostały należycie wykorzystane. Ta uwaga dotyczy się zwłaszcza archiwaliów pochodzących z okresu po 1945 r.

Powyższa praca zdaje się w sposób jednoznaczny ukazać bogactwo i różnorodność materiałów do dziejów Chęcín znajdujących się w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach. Jest to spuścizna dokumentowa na miarę wielowiekowej historii i tradycji Chęcín.

SPIS ZESPOŁÓW ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W KIELCACH ZAWIERAJĄCYCH MATERIAŁY DO DZIEJÓW CHĘCÍN

- Akta miasta Chęcín;
- Akta Stanu Cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Chęcínach;
- Akta Stanu Cywilnego okręgu bożniczego w Chęcínach;
- Asesor Ekonomiczny okręgu kieleckiego;
- Bank Handlowo-Spółdzielczy w Chęcínach;
- C. i K. Komenda Powiatowa w Kielcach;
- Cech Szewski w Chęcínach;
- Dyrekcja Ubezpieczeń w Warszawie;
- Gimnazjum Miejskie w Chęcínach;
- Hipoteka powiatu kieleckiego;
- Inspektorat Szkolny Kielecki 1922-1939;
- Inspektorat Szkolny w Kielcach 1945-1950;
- Kancelaria Gubernatora Kieleckiego;
- Kancelaria Hipoteki powiatu kieleckiego;
- Kasa Powiatu Kieleckiego Guberni Radomskiej;
- Kielecka Dyrekcja Szkolna;
- Komisarz do spraw włościańskich powiatu kieleckiego;
- Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chęcínach;
- Kontrola Skarbowa przy sądach guberni radomskiej w Kielcach;
- Naczelnik Powiatu Kieleckiego;
- Naczelnik Wojenny powiatu kieleckiego;
- Naczelnik Wojenny rewiru kieleckiego;
- Okręgowy Urząd Likwidacyjny w Kielcach;
- Ośrodek Szkolenia Zawodowego Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej

Kraków 1870; *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529 (tzw. Liber retaxationum)*, wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968; *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski : obejmujący dokumenta tak już drukowane, jak dotąd nie ogłoszone, sięgające do roku 1400*, t. 3, Poznań 1879; *Monumenta historica dioecesis Vladislaviensis*, t. 4, wyd. Z. Chodyński, Włocławek 1881; *Volumina legum*, t. 5, wyd. J. Ohryzki, Petersburg 1860.

486 J. U. Niemcewicz, *Podróże historyczne po ziemiach polski między 1811 a 1828 odbyte*, Paryż 1858; *Pamiętnik Pawła Bolesława Podczaszyńskiego*, wyd. M. Radwan, w: *Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa*, t. 1, Wrocław 1957; J. F. Carossi, *Podróże przez niektóre prowincje polskie*, „Magazyn Warszawski” 1 (1874) s. 806-807; L. Grzybowski, *Opis powstania polskiego w roku 1863 i 1864 w województwie krakowskim*, oprac. W. Caban i Z. J. Adamczyk, Kielce 1994.

- i Budownictwa w Chęcinach;
- Powiatowa Rada Narodowa w Kielcach;
- Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chęcinach;
- Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Kielcach;
- Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach – Urząd Spraw Wewnętrznych;
- Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach – Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach – Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury;
- Rada Narodowa Miasta i Gminy w Chęcinach;
- Rada Opieki Społecznej Guberni Kieleckiej;
- Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych powiatu kieleckiego;
- „Radostowa” - Świętokrzyski Miesięcznik Ilustrowany;
- Rewizor Skarbowy okręgu kieleckiego;
- Rząd Gubernialny Kielecki;
- Rząd Gubernialny Radomski;
- Sąd Grodzki w Chęcinach 1929-1939;
- Sąd Grodzki w Chęcinach 1940-1944;
- Sąd Grodzki w Chęcinach 1945-1946;
- Sąd Pokoju w Chęcinach;
- Starostwo Powiatowe Kieleckie I;
- Starostwo Powiatowe Kieleckie II;
- Tymczasowy Generał Gubernator Guberni Kieleckiej;
- Urząd Gubernialny Kielecki do spraw włościańskich;
- Urząd Lekarski Guberni Radomskiej;
- Urząd Miasta i Gminy w Chęcinach;
- Urząd Parafialny w Chęcinach;
- Urząd Szkolny Kielecki;
- Urząd Wojewódzki Kielecki I;
- Urząd Wojewódzki Kielecki II;
- Urząd Wojewódzki w Kielcach 1973-1900, Wydział do spraw wyznań;
- Więzienie Karne w Chęcinach;
- Wojewódzki Związek Spółdzielni Pracy w Kielcach;
- Wydział Powiatowy w Kielcach 1918-1939;
- Wydział Powiatowy w Kielcach 1945-1950;
- Zarząd Miejsko-Gminny Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej w Chęcinach;
- Zarząd Powiatowy Kielecki;
- Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych;
- Zbiór fotografii;
- Zbiór Kartograficzny, Plany Parcelacyjne;
- Zbiór Zbigniewa Nosala;
- Związek Bojowników o Wolność i Demokrację, Zarząd Wojewódzki w Kielcach;
- Związek Polskich Artystów Plastyków – Zarząd Okręgu w Kielcach.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk Anna, Zub Jerzy, *Chęciny – zamek*, Tarnobrzeg 1999;
- *Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. M. Motas, Warszawa 1973;
- *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespołach, zespołach*, t. 1 *Archiwa Dawnej Rzeczypospolitej*, red. J. Karwasińska, Warszawa 1975;
- *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, t. 2 *Epoka porozbiorowa*, red. F. Ramotowska, Warszawa 1998;
- *Archiwum Państwowe w Kielcach i jego oddziały. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. S. Marcinkowski, Warszawa, Łódź 1993;
- *Archiwum Państwowe w Lublinie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. F. Cieślak, M. Trojanowska, Lublin 1992;
- *Archiwum Państwowe w Radomiu. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. H. Kisiel, Warszawa 1996;
- Baranowski J., *Synagoga w Chęcinach*, „Ochrona Zabytków” 3-4 (1959);
- Braun Juliusz, *Chęciny i okolice. Przewodnik*, Kielce 1979;
- Caban Wiesław, *Spółczesność Chęcin w dobie powstania styczniowego*, w: *Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI-XX w.*, red. S. Wiech, Kielce 1997, s. 47-59;
- *Chęciny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1979;
- Czarnecki Juliusz, *Chęciny i okolice. Monografia turystyczno-krajoznawcza*, Warszawa 1954;
- Deprasiński Ryszard, Urbański Krzysztof, *Więzenie chęcińskie w latach 1919-1927*, w: *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976, s. 123-134;
- *Dzieje konwentu franciszkańskiego w Chęcinach*, Chęciny 1994;
- Dumala Krzysztof, *Zagadnienia przywrócenia i wyzyskania wartości zabytkowych Chęcin*, w: *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976, s. 163-169;
- Garus Ryszard, *Chęciny. Krótki przewodnik po mieście i zamku*, Kielce 1991;
- Garus Ryszard, *Zamek królewski w Chęcinach i obiekty obronne w okolicy*, Kielce 2006;
- Gliński Waldemar, Hadamik Czesław, *Zamek królewski w Chęcinach – zarys problematyki badawczej i konserwatorskiej. Próba periodyzacji funkcjonalno-przestrzennej obiektu*, w: *Zamki i przestrzeń społeczna w Europie Środkowej i Wschodniej*, red. M. Antoniewicz, Warszawa 2002;
- Gładyszewska M., *Kościół i klasztor O.O. Franciszkanów konwentualnych w Chęcinach 1368-1817*, Lublin 2002;
- Grzeliński Witalis, *Monografia Chęcin*, Kielce 1908;
- Guldon Romana *Akta miast województwa sandomierskiego*, Kielce brw;
- Guldon Romana, *Archiwa kieleckie od XVIII do początków XX w.*, Kielce 1973;
- Guldon Zenon, Kaczor Jacek, *Górnictwo i hutnictwo w Staropolskim Okręgu Przemysłowym*, Kielce 1994;
- Guldon Zenon, Krzystanek Karol, *Ludność żydowska w miastach lewobrzeżnej części województwa sandomierskiego w XVI-XVII wieku*, Kielce 1990;
- Guldon Zenon, Muszyńska Jadwiga, *Żydzi i Szkoci w Chęcinach w XVI-XVIII wieku*, w: *Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI-XX w.*, red. S. Wiech, Kielce 1997,

- s. 9-26;
- Hładkowa Janina, *Wstęp do inwentarza zespołu akt Rząd Gubernialny Kielecki*, Kielce 1985;
 - Jałowiecki Romuald, *Chęcińskie marmury*, w: *W królewskich Chęcinach*, red. E. Kosik, R. Nadgowski, Kielce 1996;
 - Jałowiecki Romuald, Kosik Eugeniusz, *Chęciny w okresie okupacji hitlerowskiej (1939-1945)*, w: *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976, s. 150-160;
 - Janowski Ignacy, *Góra Zamkowa, Chęciny, Zelejowa, „Jaskinia Raj” – przewodnik dydaktyczno-krajoznawczy*, Kielce 1996;
 - Kaczmarczyk M., *Parafialny kościół p.w. św. Bartłomieja Apostoła w Chęcinach*, „Nowiny Chęcińskie”, 3 (2002);
 - Kalina Dariusz, *Spacer po Chęcinach*, Chęciny 2008;
 - Kalina Dariusz, *Stan badań nad zamkiem chęcińskim w: Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI-XX w.*, red. S. Wiech, Kielce 1997;
 - Karłowicz Lech, *Aby sprawiedliwości stało się zadość. Opowieść o klasztorze oo. Franciszkanów w Chęcinach*, Lublin 1994;
 - Karłowicz Lech, *Powrócili po latach. Opowieść o kościele i klasztorze ojców franciszkanów w Chęcinach*, Kraków 1997;
 - *Katalog rysunków architektonicznych z akt Dyrekcji Ubezpieczeń w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach*, oprac. A. Penkalla, J. Szczepański; Warszawa 1993;
 - *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 3, *Województwo kieleckie*, z. 3 *Powiat kielecki*, red. J. Łoziński, B. Wolff, Warszawa 1957;
 - Kiryk Feliks, *Chęciny w epoce piastowskiej i jagiellońskiej*, w: *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976, s. 25-44;
 - Koba-Ryszewska Teresa, *Przeszłość administracyjna ziem województwa kieleckiego*, w: *Z dziejów ziemi kieleckiej 1918-1944*, red. W. Góra, Warszawa 1970;
 - Kosik Eugeniusz, *Górnictwo i hutnictwo kruszcowe w regionie chęcińskim*, w: *W królewskich Chęcinach*, red. E. Kosik, R. Nadgowski, Kielce 1996;
 - Kosik Eugeniusz, *Chęciny na surowym korzeniu lokowane*, w: *W królewskich Chęcinach*, red. E. Kosik, R. Nadgowski, Kielce 1996;
 - Kosik Eugeniusz, Marcinkowski Stanisław, *Próby odbudowy górnictwa i hutnictwa w rejonie chęcińskim w I poł. XIX w.*, „Studia Kieleckie” 1 (1979);
 - Kosik Eugeniusz, Nadgowski Ryszard, *Siedem wieków na górze zamek stoi*, w: *W królewskich Chęcinach*, red. E. Kosik, R. Nadgowski, Kielce 1996;
 - Kowalczewski Sylwester, *Chęciny i okolica*, Kielce 1934.
 - Kowalczewski Zbigniew, *O surowcach mineralnych i rozwoju górnictwa w okolicach Chęcin*, w: *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976, s. 91-99;
 - Kuczyński Janusz, *Chęciny i okolice*, Kraków 1990;
 - Marcinkowski Stanisław, *Akta miasta Chęcin (1787-1950)*, w: *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976, s. 115-122;
 - Marcinkowski Stanisław, *Miasta Kielecczyzny. Przemiany społeczno-gospodarcze 1815-1869*, Kraków-Warszawa 1980;
 - Marcinkowski Stanisław, *Plany regulacyjne miast Kielecczyzny z okresu działalności Stanisława Staszica*, „Studia Kieleckie”, 1 (1976), s. 67-68;
 - Mazur Hubert, *Źródła do dziejów Chęcin w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach*, Lublin 2009;

- Meducki Stanisław, Kosik Eugeniusz, *Dni i noce wojny i okupacji*, w: *W królewskich Chęcinach*, red. E. Kosik, R. Nadgowski, Kielce 1996;
- Miernik Grzegorz, *Chęciny w pierwszych latach „Polski Ludowej” (1945-1950)*, w: *Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI-XX w.*, red. S. Wiech, Kielce 1997, s. 129-162;
- Molenda D., *Górnictwo chęcińskie w XVI i XVII w. i jego związki z górnictwem śląsko-krakowskim*, w: *Dzieje i technika świętokrzyskiego górnictwa i hutnictwa kruszcowego*, Warszawa 1972;
- Nadgowski Ryszard, *Blaski i cienie Chęcin (1465-1795)*, w: *W królewskich Chęcinach*, red. E. Kosik, R. Nadgowski, Kielce 1996;
- Nadgowski Ryszard, *Pod administracją Kielc*, w: *W królewskich Chęcinach*, red. E. Kosik, R. Nadgowski, Kielce 1996;
- Nadgowski Ryszard, *Chęciny. Spacerkiem po mieście i okolicy*, Kielce 2000;
- Olszewski Daniel, *Akta Konsystorza Kieleckiego jako podstawa źródłowa do badań nad parafiami i duchowieństwem pierwszej połowy XIX wieku*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 19 (1969) s. 5-30;
- Paszkowski Michał, *Chęciny i okolice – przewodnik*, Kielce 1998.
- Paszkowski Michał, *Chęcińskie górnictwo kruszcowe od XIV do połowy XVII wieku*, Kielce 1994;
- Paulewicz Marian, *Kościół i kaplice Chęcin*, „Nasza Przeszłość”, 57 (1982);
- Paulewicz Marian, *Ludność Chęcin i najbliższej okolicy do początku XIX wieku*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 11 (1980);
- Paulewicz Marian, *Osadnictwo żydowskie w Chęcinach*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, 2 (1975) s. 25-30;
- Paulewicz Marian, *Struktura rodzin w Chęcinach w 1919 r.*, „Przeszłość Demograficzna Polski”, 7 (1975);
- Paulewicz Marian, *Szyby górnicze w rejonie Chęcin w latach 1610-1614*, „Informator Towarzystwa Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego”, Kielce 1975;
- Paulewicz Marian, *Walka Żydów o domicillum w Chęcinach*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, 1 (1977), s. 63-66;
- Paulewicz Marian, *W cieniu chęcińskiego zamku*, „Mówią Wieki”, 4 (1971);
- Przeniosło Marek, *Aktywność polityczna mieszkańców Chęcin w latach 1918-1939*, w: *Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI-XX w.*, red. S. Wiech, Kielce 1997, s. 81-101;
- Renz Regina, *Działalność gospodarcza i kulturalno-oświatowa w Chęcinach w latach międzywojennych*, w: *Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI-XX w.*, red. S. Wiech, Kielce 1997, s. 103-127;
- Rawita-Witanowski Michał, *Dawny powiat chęciński*, Kielce 2001;
- Sobczyk Stanisław, *Szkolnictwo chęcińskie*, w: *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976, s. 143-149;
- Skrzypek Józef M., *Stosunki społeczno-ekonomiczne w Chęcinach w latach 1918-1939*, w: *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976, s. 135-142;
- Stebelski A., *Źródła do dziejów ziemi kieleckiej w AGAD w Warszawie*, „Pamiętnik Świętokrzyski 1930”, Kielce 1931;
- Stępkowski Lech, *Przemiany ludnościowe w Chęcinach w XVII-XVIII w.*, w: *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976, s. 103-114;
- Szabat Barbara, *Chęciny w okresie rewolucji 1905-1907 roku*, „Rocznik

- Świętokrzyski”, 27 (2002), s. 61-73;
- Urban Waclaw, *Reformacja w Chęcinach*, w: *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 lipca 1975 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1976, s. 100-102;
 - Wiech Stanisław, *Miasteczka guberni kieleckiej w latach 1870-1914. Zabudowa – rozwój – społeczeństwo*, Kielce 1995;
 - Wiech Stanisław, *Miasteczka żydowskie guberni kieleckiej w latach 1870-1914 na przykładzie Chęcin i Działoszyc*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1991;
 - Wiech Stanisław, *Miasteczko. Wygląd zewnętrzny na przykładzie miasteczek guberni kieleckiej drugiej połowy XIX wieku*, „Studia Kieleckie” 1992;
 - Wiech Stanisław, *Zmiany urbanistyczne, demograficzne i społeczno-gospodarcze Chęcin w latach 1864-1918*, w: *Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI-XX w.*, red. S. Wiech, Kielce 1997, s. 61-79;
 - Wijaczka Jacek, *Sytuacja społeczno-gospodarcza Chęcin u schyłku XVIII w.*, w: *Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI-XX w.*, red. S. Wiech, Kielce 1997, s. 27-46;
 - Zapart Wiktor, Karkocha Małgorzata., *Dzieje parafii Chęciny do 1815 r.*, Kielce 2007.

Strony Internetowe

- <http://www.polska.pl/miasta/>
- <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php>
- <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/iza.php>